పండిత పాత్రికేయులు-బహుభాషాకోవిదులు

తిరుమల రామచంద్ర

(17.6.1913 - 12.10.1997)

శతజయంతి సంస్మృతి

ప్రచురణ:
వయోధిక పాత్రికేయ సంఘం

రామచంద్ర ఛాయా చిత్రాలు

భార్య అనంతలక్ష్మితో రామచంద్ర

అంబేద్కర్ సార్వాత్రిక విశ్వవిద్యాలయ గౌరవ డాక్టరేట్ పురస్కారం

పండిత పాత్రికేయులు-బహుభాషాకోవిదులు

తిరుమల రామచంద్ర

(17.6.1913 - 12.10.1997)

శతజయంతి సంస్మృతి

ప్రచురణ:
వయోధిక పాత్రికేయ సంఘం

Tiramuala Ramachandra-Satajayanthi Samsmrithi

Published by: Veteran Journalists' Association

Publication No.: 07

First Edition: June, 2013

Price: ₹20/-

For Copies: Veteran Journalists' Association
Plot No. 24, Journalists' Colony, Road No. 3,
Banjara Hills, Hyderabad - 34
and
All leading Book sellers

Design: **efforts design**
www.efforts.co.in

Printed at: **Sai Likhita Printers**
Khairatabad, Hyderabad.

అలుపెరుగని సాహితీ కృషీవలుడు

పండితుల సొత్తుగా ఉన్న సాహిత్యం ప్రజాపరం కావాలి, అవుతుంది అన్నారు కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు. ఆ మాటను నిజంచేయడానికి యావజ్జీవం పాటుపడ్డారు తిరుమల రామచంద్ర. సరళమైన, సలక్షణమైన, సహజసుందరమైన తెలుగు భాషకు పట్టంకట్టి, భావితరాలకు ముఖ్యంగా పత్రికా రచయితలకు మార్గదర్శకులయ్యారు. తిరుమల రామచంద్ర స్వయాన వరిష్ఠ పత్రికారచయిత అవడమేగాక జగమెరిగిన పండితుడు, పరిశోధకుడు, విమర్శకుడు, బహుభాషావేత్త, బహుగ్రంథకర్త. పత్రికా రచయితగానే తమ భాషాసేవను కొనసాగించారు. బిరుదులు, అవార్డులు, గౌరవ డాక్టరేట్లు ఎన్ని వరించినా కలకత్తా సర్వభాషా పత్రకార్ సమ్మేళనంలో స్వీకరించిన పత్రకార్ శిరోమణి అనే బిరుదొక్కటే తమ పేరుముందురాసుకోడానికి ఇష్టపడేవారు. భాషాసేవకుడుగానే చలామణి అయ్యేవారు.

ఆ మహానుభావుని శతజయంతి సంవత్సరమిది. ఆయన లేఖినీ చిత్రాలు ఎన్నెన్నో అందుబాటులో ఉన్నాయి. ఇంకా ఎన్నెన్నో అముద్రిత రచనలుగా మిగిలి ఉన్నాయి. శతజయంతి సందర్భంగా ఆయనకు అక్షర నివాళి సమర్పించడం సముచితంగా ఉంటుందని మా వయోధిక పాత్రికేయ సంఘం సంభావించింది. చంద్రునికో నూలుపోగుగా గతంలో కొందరు ప్రముఖులు ఆయన గురించి వ్రాసిన వ్యాసాలను సేకరించి ఈ చిరు పుస్తకాన్ని ప్రచురించింది. ఈ వరుసలోనే ముమ్ముందు మా శక్తికొలది మరిన్ని ప్రచురణలు తెచ్చి ఆయనకు ప్రియమైన భాషాసేవను కొనసాగించదలచింది. రామచంద్ర సాహిత్యకృషిమీద ఒక విద్వద్గోష్ఠిని ఏర్పాటుచేసే అలోచన కూడా వుంది.

పత్రికా రచయితలకు ఉపయుక్తమైన పుస్తకాలను, వారు తమ వృత్తిపరమైన పరిజ్ఞానాన్ని పెంపొందించుకోడానికి ఉపకరించే రచనలను అందుబాటులోకి తేవాలన్నది మా లక్ష్యాలలో ఒకటి. వయోధికులమైనందున మాట సాయం బాగానే చేయగలం. కాని పుస్తక ప్రచురణ ఆషామాషీ వ్యవహారంకాదు. అయినా వదాన్యులైన భాషాప్రేమికుల అండదండలతో ఇప్పటికి ఆరు పుస్తకాలను తేగలిగాము. ఈ పరంపరలోనే తిరుమల రామచంద్ర పలుకుబడి అనే శీర్షికలో రాసిన భాషావిషయాలను గ్రంథస్థం చేయదలచాము. అదొక పాఠ్య గ్రంథం వంటిది. భాషా రంగంలో పనేచేసేవారికి అవశ్య పఠనీయ గ్రంథం కూడా.

భాష నిత్య ప్రవాహిని. కనుక కొంత కాలుష్యానికి లోనవుతుంటుంది. అశ్రద్ధ వల్ల, అజ్ఞానం వల్ల మితిమీరుతుంటుంది. శబ్ద స్వరూపాన్ని, భాష స్వచ్ఛతను కాపాడటానికి రామచంద్రతో సహా పత్రికా ప్రముఖులు పట్టుదలతో కృషిచేశారు. శబ్ద సాగరాన్ని సృష్టించారు. అవసరమైన వారు ఎంతైనా తోడుకోవచ్చు. వాడుకోవచ్చు.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ సంవత్సరాన్ని తెలుగు భాషా సాంస్కృతిక వికాస సంవత్సరంగా ప్రకటించింది. తిరుమల రామచంద్ర శతజయంతి దీనిలో కలిసివచ్చింది. భాషాభివృద్ధికి తోడ్పడటం ప్రభుత్వ లక్ష్యాలలో ఒకటి గనుక అధికార భాషా సంఘమో, తెలుగు విశ్వవిద్యాలయమో, తెలుగు అకాడమీయో రామచంద్ర వంటి అలుపెరుగని సాహితీ కృషీవలుల రచనలన్నిటినీ సమగ్రసాహిత్య సంపుటాలుగా ప్రచురిస్తే తెలుగు భాషకు ఎనలేని సేవ చేసినట్టవుతుంది. వారి ప్రకటిత లక్ష్యమూ నెరవేరుతుంది.

డా॥ జి.యస్. వరదాచారి

అధ్యక్షులు.

వయోధిక పాత్రికేయ సంఘం

అఖండ పండితుడు రామచంద్ర

-మద్దాలి సత్యనారాయణ శర్మ

తిరుమల రామచంద్రను గురించి ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే అఖండ పండితుడు. విజ్ఞాన సంబంధ వివిధ విషయాలలో తిరుగులేని పాండిత్యం ఆయనది. అయితే ఆయన కృషి ఫలితం - రచనలు - సామాన్యులు అందుకోలేనివిగా ఉండడం వల్ల విజ్ఞులు, విద్వాంసులే ఆయన ఘనతను ఎక్కువగా గుర్తించగలిగారు.

రామచంద్ర "పేరు పోకడ" ఆయన ప్రయాగ కోదండ రామశర్మతో కలసి ప్రచురించిన " పరిశోధన" ద్వారానే తొలుత తెలియ వచ్చింది. డెబ్బయి ఎండ్లనాటి ఆ పత్రిక ప్రచురించిన రచనలు నేటికీ ప్రామాణ్యాలే అనటం అతిశయోక్తి కాదు. అయితే "లిపి-పుట్టు పూర్వోత్తరాలు", "నుడి-నా నుడి", "హంపి నుంచి హరప్పా దాకా" మాత్రమే పది మంది దృష్టినాకర్షించాయి.

రామచంద్రతో ముఖ పరిచయం 1944లో హైదరాబాద్ నాంపల్లిలో కురుగంటి సీతారామయ్య గారింట జరిగింది. ఆ ఇల్లు అతిథి అభ్యాగతులకు ఆశ్రమంగా, ఆశ్రయంగా ఉండేది.

ఆతర్వాత1945లో ఒకరోజున తూలికా భూషణ్ (బుద్ధవరపు చిన కామరాజు), రామచంద్ర చెన్నపట్నంలో మా ఇంటి ముందు ప్రత్యక్షమైనారు. ఉద్యోగార్థులం, ఆసరా కావాలన్నారు. వారి ఆ చొరవ క్రమంగా మైత్రీ భావంతో మెలగటానికి దారితీసింది.

రామచంద్ర ఆంధ్రప్రభలో, చిన కామరాజు ఆంధ్రపత్రికలో చేరగలిగారు. ఆంధ్రపత్రికకు శంభుప్రసాద్ సంపాదకులు. రామచంద్రకి ఉపసంపాదక పదవి కాక ఆయన యోగ్యతకు తగిన "భారతి" మాసపత్రిక సహాయ సంపాదక పదవి ఇచ్చారు. ఆయన తన ప్రజ్ఞాప్రాభవాలు ప్రదర్శించుకునే సావకాశం లభించింది.

ఆ విధంగా ఈ రచయితకు ఆంధ్రపత్రికలో రామచంద్రతో సహోద్యోగి యోగం ప్రాప్తించింది. సన్నిహితంగా అర్థంచేసుకొనే అవకాశం లభించింది. రామచంద్ర సముత్సాహంతో "భారతి" నిర్వహణలో పాల్గొని సాహితీపరుల సంకీర్తనలు సమృద్ధిగా సంపాదించుకోగలిగారు. ఆయన నిర్మొహమాట వైఖరి కొందరు సాహితీ పరులును నొప్పించి ఉండవచ్చు. శంభుప్రసాద్ గారికి రామచంద్ర ధోరణి బాగా నచ్చింది కూడాను. ఎవరు ఏ ఫిర్యాదుచేసినా ఖాతరు చేసే రకం కాదు ఆయన.

అయినా ఒకరోజు ఉన్నట్టుండి రామచంద్ర "భారతి" నుంచి మాయమైనారు. సామాన్యంగా, సజావుగా సాగేదైతే అది రామచంద్ర జీవిత సరళి ఎట్లా అవుతుంది. "హంపి నుంచి హరప్పా దాకా" అని రామచంద్ర రాసిన అద్భుత ఆత్మకథే అందుకు నిదర్శనం.

అంతటి అఖండ పండితుడు, గొప్పరచయిత అయిన రామచంద్ర శతజయంతి నిర్వహణకు విఘ్నలు పూనుకొనడం వినుతించ దగ్గది. ఆయన కృతులు గ్రంథాలయాలలోనైనా లభించేటట్లు చేయటానికి పెద్దలు పూనుకోవడం అవసరం.

* * *

పరిశోధన పారంగతుడు తిరుమల రామచంద్ర

– టి. ఉడయవర్లు

సుప్రసిద్ధ పత్రికా రచయిత, పండితుడు, పరిశోధకుడు, స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు తిరుమల రామచంద్ర. సంస్కృతం, ప్రాకృతం, హిందీ, కన్నడం, తమిళం, ఆంగ్లం, ఆంధ్రభాషలలో అనితరసాధ్యమైన పాండిత్యం, పరిశోధనా పాటవంతో వారు చేసిన రచనలు – తెలుగు భాష, సాహిత్య ప్రియులకు కరదీపికలు. సంస్కృతం, ప్రాకృతం, కన్నడం, తమిళం, హిందీ, ఇంగ్లీషు భాషలలోని అనేక అపురూప రచనలను తెలుగులో అనుసృష్టి చేశారు. శతాధిక రచనలు వారు చేసినప్పటికీ, ఇప్పటికీ దాదాపు పాతిక దాకా మాత్రమే పుస్తకరూపంలో వచ్చాయి. చీకటి కోణాల్లో దాగున్న తెలుగుకు తన పరిశోధనల ద్వారా వెలుగునిచ్చిన తిరుమల రామచంద్ర రచనలు తిరిగి తెలుగువారికి అందకుండా అంధకారంలో మ్రగ్గడం క్షంతవ్యం కాదు.

తిరుమల రామచంద్ర వ్రాసిన 'మనలిపి–పుట్టు పూర్వోత్తరాలు' అయినా, 'నుడి–నానుడి' అయినా, ' సాహితీ సుగతుని స్వగతం' అయినా, 'మరుపురాని మనీషులు' అయినా, 'గాథాసప్తశతి'లో తెలుగు పదాలు అయినా–ఏ ఒక్కటి అమెరికాలాంటి పశ్చిమదేశంలో రచించి ఉంటే పరిశోధనాత్మక రచనలకుగాను జర్నలిస్టులకిచ్చే "పులిట్జర్" అవార్డు ఎప్పుడో వచ్చి ఉండేది. ఆయన చివరి రోజులలో వ్రాసిన ఆత్మకథాత్మక రచన "హంపీ నుంచి హరప్పాదాకా" జ్ఞానపీఠ్ అవార్డు రాదగినది. తెలుగులో ఇంత చక్కని, చిక్కని, అక్కున చేర్చుకోదగిన జీవిత చరిత్ర మరొకటి రాలేదు.

వీరు 'పరిశోధన' పత్రికను అడ్వర్‌టైజ్‌మెంట్ లేకుండా నడపడం రికార్డు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరించిన రెండు నెలల్లో వెలువడిన అపూర్వ గ్రంథం "మనలిపి-పుట్టుపూర్వోత్తరాలు". ఎన్నో కొంగ్రొత్త అంశాలు చెప్పిన ఈ గ్రంథం భారతీయ భాషలలో సమగ్రమైనది. ఇంతవరకు ఇలాటి గ్రంథం రాలేదు.

అలాగే భాషాశాస్త్రాన్ని మానవజాతి శాస్త్ర, సాంఘిక శాస్త్ర, చరిత్రాదులతో సమన్వయించి రచించిన మరో అపూర్వగ్రంథం - 'నుడి-నానుడి'. వివిధ దృకోణాలతో వ్రాసిన ఇలాంటి గ్రంథం కూడా మరొకటి లేదు.

పాకృత-తెలుగు సాహిత్యాలకు రెండువేల సంవత్సరాలకు పైగా సంబంధం ఉందంటారే తప్ప - వివరణాత్మకంగా వ్రాసినవారు లేరు. ఈనేపథ్యంలో "గాథసప్తశతి"లో తెలుగు పదాలు వెలికితీసి పుస్తకరూపం ఇచ్చారు. గాథా సప్తశతిని కాళిదాసు అనుకరించాడని ఈ గ్రంథంలో తిరుమల రామచంద్ర సిద్ధాంతీకరించి చెప్పారు.

'సాహితీ సుగతుని స్వగతం", "మరుపురాని మనీషులు" మౌలిక వ్యాస సంపుటాలు. ఈ గ్రంథాలు ఆరోజుల్లో నాలాంటి సాహితీ ప్రియులకు, యువజర్నలిస్టులకు, విద్యార్థులకు స్ఫూర్తిగ్రంథాలు.

ఇంతటి పరిశోధనా పారంగతుడు తిరుమల రామచంద్ర ప్రమాదీచనామ సంవత్సర జ్యేష్ఠ శుద్ధ చతుర్ధశి జ్యేష్ఠ నక్షత్రంలో అంటే సరైన తేదీ 1913 జూన్ 17వ తేదీన జానకమ్మ - శేషాచార్య దంపతులకు జన్మించారు.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం తెలుగుభాష, సాంస్కృతిక వికాస సంవత్సరంగా ప్రకటించిన ఈయేడాదే తెలుగుభాషా సేవకుడుగా తనకుతానే ఎంతో గర్వంగా బతుకున్నంతకాలం చెప్పుకున్న తిరుమల రామచంద్ర శతజయంతి సంవత్సరం రావడం యాదృచ్ఛికమైనా, ప్రభుత్వం దానికి సంబంధించిన భాషా, సాంస్కృతిక సంబంధిత సంస్థలు శ్రద్ధ వహించి ఘనంగా నిర్వహించవలసిన అవసరం ఎంతగానో ఉంది.

ఇంతవరకు పుస్తకరూపం లోకిరాని వారి రచనలు సేకరించి, వరుసగా ప్రచురించవలసిన తరుణమిది.

1997 అక్టోబరు 12వ తేదీన కన్నుమూసిన తిరుమల రామచంద్ర ఎనభైనాలుగేండ్ల వయస్సులోను అప్పుడు జర్నలిస్టుగా చురుకుగా పనిచేస్తున్న నాలాంటి వారితో కలిసి ఎన్నో సభల్లో పాల్గొన్నారు. మరెన్నోసార్లు తమ అనుభవాలు, జీవిత విశేషాలు, భాషా సాహిత్య విషయాల పరిశోధనలో అనుసరించిన పద్ధతులు చెప్పారు. వయస్సురీత్యానే కాకుండా, పాండిత్యపరంగా ఎలాంటి భేషజంలేకుండా మనసువిప్పి మాట్లాడే స్వభావం కలిగిన తిరుమల రామచంద్ర జీవిత, సాహిత్య సేవలను దిఙ్మాత్రంగా ఆవిష్కరించే ప్రయత్నమే ఈ వ్యాసం.

నిజానికి తిరుమల రామచంద్ర ఒక విచిత్రమైన వ్యక్తి, వైరుధ్యాలపుట్ట. ఇంతలో కోపం వచ్చేది, అంతలో దయ చూపేవాడు. కోపంలో ఒళ్ళు తెలిసేది కాదు. దయతో మనస్సు తెలిసేదికాదు. పట్టుదలతో ఏదైనా ప్రారంభించేవారు. మధ్యలో అకారణంగా వదిలివేసేవారు. తర్వాత చచ్చిచెడి చాయంగల విన్నపాలుగా పని ముగించేవారు. స్పష్ట భాషణం వల్ల చాలా నష్టపోయారు. ఎవరితోనన్నా పట్టింపు వస్తే ఇక మొగం చూడగూడదన్నంత తెగువ. అంతలో పశ్చాత్తాపం, అనుకంప. ఆయనకోపం చూచి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు "వీరభద్రాచార్యులు" అని సంబంధించేవారట. వారికి తిక్క ఎంత ఉన్నా అందరినీ ప్రేమతో మర్యాదగా పలకరించేవారు. ప్రేమను భగవత్స్వరూపంగా భావించేవారు. వారి దృష్టిలో ప్రేమ భక్తికి అంగం.

వారికి వేదాలమీద, సంస్కృతి మీద గొప్ప గౌరవం ఉండేది. వేదాలు అనేక కాలాల, అనేక దేశాల, అనేక సంఘాల, అనేక గణాల, అనేకానేక జాతుల చరిత్ర అని నమ్మేవారు. భాష విషయంలో ప్రాకృతం విశ్వవ్యాప్తంగా ఉండేదని, దాని సంస్కరణమే వేద సంస్కృతమని వారు విశ్వసించేవారు. ప్రాకృతం, తెలుగు తనకు సమానమైన తల్లులు అనేవారు. కులాలు అంతరిస్తాయిగాని మతం, మానవతకు సంబంధించింది గనుక మనుతుందని ఉపనిషత్కాల సంస్కృతి ఏర్పడుతుందని వారు నమ్మేవారు.

వారి అలవాట్లు కూడా విచిత్రంగా ఉండేవి. నడక వారికి ఇష్టం. చిన్నప్పుడు యోగాసనాలు వేసేవారు. దండాలు, బస్కీలు, ప్యార్లర్‌బార్‌పై పులప్స్ తీసేవారు. ప్రయాణాలు బాగా ఇష్టం. మద్రాసు ఓరియంట్ లైబ్రరీలో కాపీయిస్టుగా ఉన్నప్పుడు గబగబా పాత పుస్తకాలు నకలు చేసి, ముప్పై రూపాయలు గిట్టుతుందని తోస్తే, పని ఆపివేసి, పర్యటనలు సాగించేవారు.

ఒకసారి రామచంద్ర హరిహర నుంచి బస్సులో బొంబాయి, సూరత్‌ల మీదుగా హరప్పా మొహంజోదడోల వరకు వెళ్ళారట. దాని ప్రభావమే వారు "హంపీనుంచి హరప్పాదాకా" శీర్షికన వారు ఆత్మకథాత్మక రచనను పాఠకులను మంత్రముగ్ధులను చేసే విధంగా అందించడం.

వారి జీవితంలో వింత ఘటనలు ఎన్నో సంభవించాయి. చిన్ననాడు వారి తాతగారితో ఒకటి రెండు సార్లు సంచారం వెళ్ళారట. ఒకసారి దారిలో పెద్దపులి పడుకుని ఉందట. వారి తాతగారు బండి ఎడ్లను, వెనకవచ్చే బండ్ల ఎడ్లను నొగలు విప్పి వదిలారు. అవి అర్థచంద్రాకారంగా వ్యూహం పన్నికొమ్ములు గురిచేసి నిలబడ్డాయట. ఇంతలో కాగడాలు వెలిగించారట. పులి గంట, రెండు గంటలు అలాగే వేచి ఉండి, ఇక ప్రయోజనం లేదని చల్లగా జారుకుందట.

మరొకసారి వారు రామనవమి ఉత్సవం తర్వాత బండ్లలో హంపీ నుంచి హేమకూటం ఎక్కి వస్తుంటే చిరుతపులి బండి క్రింద దూరి ఎడ్లను వెనకవాటుగా దెబ్బతీద్దామనుకుందట. వారి పినతండ్రి మంచి గురికాడు. అయితే తుపాకి గాలిలో పేల్చాడట. ఆ శబ్దానికి అది పారిపోయిందట. అలాగే హరిగోలుపై పయనించి ప్రమాదం అంచుకుపోవడం లాంటి సంగతులెన్నో వారి ఆత్మకథలో అందంగా చెప్పారు.

మిఠాయిలంటే మహాప్రీతి రామచంద్రకు, ఇంట్లో తీపి పదార్థాలు లేకపోతే బెల్లం ముక్కయినా నమలడం ఆయనకు అలవాటు. చిన్ననాడు ఏదో అల్లరి చేస్తే వారి తల్లి రామచంద్రను ఉగ్రాణం గదిలో వేసి తాళం వేసిందట. అప్పుడు ఆయన

లోపల బెల్లం కుండ మూతతీసి ఐదారు సేర్లు బెల్లం దాకా తిని మత్తుతో పడుకున్నట్టు, ఏమౌతుందోనని తర్వాత ఇంటిల్లిపాదీ బాధపడ్డట్టు కథలాగా చెప్పవారు. కాని తనకు ఏమి కాలేదని నవ్వేవారు.

ఈ వయస్సులో తన ఎనభై నాలుగేండ్ల ప్రాయంలోను నడక విడువలనని, నడకలో మంచి ఆలోచనలు వస్తాయని, బస్సు కుదుపులకు మెదడులో కదలిక ఏర్పడినట్లయి కొత్తగా ఏవో తోస్తాయనేవారు. తరచుగా తనకు కలలు కూడా వస్తాయని చెప్పేవారు. వాటిలోను భాష, తక్కిన సమస్యల పరిష్కారం కనిపిస్తాయని, వెంటనే లేచి నోట్‌పుస్తకంలోగాని, చిత్తుకాగితంపైగాని దాన్ని గుర్తు తీసుకుంటాను అనేవారు.

వారి వ్రాత పద్ధతి విచిత్రంగా ఉండేది. ఒకేమారు మూడు నాలుగు ప్రారంభించేవారు. అరకొరగా వదలివేసేవారు. కొంతకాలం తర్వాత చివరి నుంచి ప్రారంభించి ముగించేవారు. పుస్తకం చదవడంలో కూడా వారి పద్ధతి అంతే. మొదటి పుటలు రెండు మూడు చదివి చివరి అధ్యాయం నుంచి ప్రారంభించి పూర్తి చేసేవారు. పేపరు చదవడమైనా అంతే.

ఇంట్లో ఏదీ సరిగా అమర్చుకుని పెట్టుకునే అలవాటులేదు. కాగితాలన్నీ చిందరవందరగా వేసుకునేవారు. ఏదన్నా కావలసివస్తే, అన్నీ వెదకడం "ఏం నాన్నా, అన్నీ కోడిలాగా కెలుక్కుంటూ అవస్థ పడతారు. సరిగ్గా సర్దినా పాడుచేస్తారు" అని పిల్లలంటే – మరి అన్వేషణ, పరిశోధన అంటే ఏమిటి? అని నవ్వేసేవారట.

ఏ రచన చేయలన్నా ఆరంభం పెద్ద అవస్థగా ఉంటుందని చెప్పేవారు. వ్రాత ప్రారంభిస్తే మొదట్లో ఒక పంక్తి వ్రాయడం, చింపడం – ఇలా పెద్ద కుప్ప పేరుకుపోయేది. రాత్రుల్లో ఎక్కువగా వ్రాయడం వారికి అలవాటు. ఉదయం వారి శ్రీమతి అనంతలక్ష్మి "ఏం రాతో, ఏం మోతో!" అని విసుక్కుని ఆ కాగితాలకుప్ప ఊడ్చేసేదట. అయితే ఏది వ్రాసినా ఒకేమారు వ్రాసేవారు. అదే చిత్తు, అదేసాపు. పత్రికలలో పనిచేయడం వల్ల వచ్చిన అలవాటు అది.

వారి నాన్నగారి పేరుతో ప్రాకృతానికి పదివేల రూపాయల పురస్కారం పెట్టాలని సంకల్పించారు. దానికోసం ఆ వయస్సులోను ఉద్యోగం చేశారు. రెండేండ్ల కాలంలో ఐదారు వ్యాస సంకలనాలు ప్రచురించారు. రెండేండ్ల జీతం 72 వేలు వాటిపై పెట్టారు. పుస్తకాలు అమ్ముడుపోవని వారికీ తెలుసు. అయితే నిదానంగా పోతాయి. ఈ విషయంలో వారిదొక సిద్ధాంతం ఉంది. దాన్ని రచయితలు ఎవ్వరైనా ఆచరించవచ్చు.

ఒక తండ్రికి నలుగురు కొడుకులు ఉన్నారనుకోండి. వారిలో ఒకడు ఏమీ సంపాదించకపోయినా, తండ్రి అతనికి తిండి పెట్టకుండా ఉండడు గదా? తరిమివేయడుగదా! అలాగే ఒక పుస్తకం అమ్ముడుపోక పోయినా, ప్రచురించామన్న సంతృప్తి ఉంటుంది కదా? అనేవారు.

తిరుమల రామచంద్ర నడిపిన శీర్షికలలో మరుపురాని మనీషులు, నుడి-నానుడి (ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక) తెలుగు వెలుగులు (ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రిక) సాహితీ సుగతుని స్వగతం (భారతి) ఆయనకు ఎనలేని కీర్తిని, తెలుగుకు అపురూప సాహిత్య సంపదను ఒనగూర్చాయి. ఇవి కాకుండా వారు మనవి మాటలు (భారతి), చరిత్ర కెక్కని చరితార్థులు (పరిశోధన), తెలుగుతల్లి, మాటలకథ, పదసంపద, సంస్కృతి సంప్రదాయం (ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక), మాండలికాలు, పలుకుబడి, హైదరాబాద్ లేఖ (ఆంధ్రప్రభ), హైదరాబాద్ నోట్‌బుక్ (ఆంధ్రపత్రిక), రాజధాని విశేషాలు (ఆంధ్రప్రదేశ్), ఇదీమన రాజధాని (ప్రజాతంత్ర) విజయవంతంగా నిర్వహించారు. కేవలం వారి పేరుతోనే కాకుండా సుమారు పాతిక కలం పేర్లతో వారెన్నో రచనలు చేశారు. కన్నడం నుంచి పది, పన్నెండు నవలలు, కథా సంకలనాలు అనువదించారు. హిందీ, ఇంగ్లీషు నుంచి సుమారు ముప్పై గ్రంథాలు అనువదించారు. ఇంగ్లీషు నుంచి వంద వ్యాసాల దాకా అనువదించి, పేరు లేకుండా ముద్రణకిచ్చారు. దాదాపు వెయ్యి గ్రంథాలను సమీక్షించారు. సంస్కృతంలోను వంద దాకా వ్యాసాలు, కవితలు వ్రాశారు.

పరిశోధన పట్ల ఎంతో ప్రీతిగల రామచంద్రంలో సంయమనం కూడా ఎక్కువే. వారు తెలుగు సాహిత్యంలో వెలువడిన దాదాపు వెయ్యి గ్రంథాలు సమీక్షించి ఉంటారు. అయితే ఈ సమీక్షల కారణంగా రామచంద్ర వ్యక్తిగతంగా నష్టపోయింది ఎంతో ఉంది. ఆంధ్రప్రభలో తొలుదొలుత రామచంద్ర చేసిన "తెలుగు భాషా చరిత్ర" సమీక్షను దాని రచయిత ఆచార్య గంటి సోమయాజి జీవితాంతం గుర్తుపెట్టుకుని కక్ష పెంచుకున్నారు. ఎందుచేతంటే విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు ఎటిమలాజికల్ డిక్షనరీ ప్రారంభించినప్పుడు ఆ ప్రాజెక్టులోకి రామచంద్రను తీసుకోవడానికి గంటి సోమయాజి అంగీకరించలేదు.

అలాగే తెలుగుభాషా సమితి విజ్ఞాన సర్వస్వం నమూనా సంచికపై చేసిన సమీక్ష, దాని సంపాదకులు గిడుగు సీతాపతికి కోపం తెప్పించింది. తత్ఫలితంగా ఆ విజ్ఞాన సర్వస్వంలో గిడుగు సీతాపతి బతికున్నంతకాలం విజ్ఞాన సర్వస్వంలో రామచంద్ర కనీసం ఒక వ్యాసం కూడా వ్రాయడానికి అవకాశమివ్వలేదు. ఈ శ్రేణిలో మరో ఒకటి రెండు కూడా ఉన్నాయి.

ఇంత చేసినా, తన జీవితకాలంలో రెండు పొరపాట్లు చేశాననేవారు. ఒకటి డాక్టర్ రఘువీర వద్ద ప్రపంచ భాషా నిఘంటు నిర్మాణానికి సదవకాశం వచ్చినా పోగొట్టుకోవడం. రెండు : తాను తొలుదొలుత చేరిన డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్ అనే ఇంగ్లీషు దినపత్రికలోనే కొనసాగక వెళ్ళిపోవడం. అక్కడే ఉండి ఉంటే విశ్వవిఖ్యాతుణ్ణి అయ్యేవాడినని బాధపడేవారు. డాక్టర్ రఘువీర ప్రపంచ భాషా నిఘంటువు నిర్మాణానికి పూనుకున్న మహాపండితుడు. రామచంద్రను తనతో చేరి పనిచేయమని ఆహ్వానించారు. 30 రూపాయల నెల జీతం ఇస్తానన్నారు. కాని 50 రూపాయలు ఇవ్వమని రామచంద్రకోరారు. బేరం కుదరలేదు. అట్లాగే ఇంకొక విద్వాంసుడు విశ్వబంధు శాస్త్రి, విశ్వేశ్వరానంద పరిశోధనాలయాన్ని స్థాపించి వేద విషయ పరిశోధన జరిపేవారు. ఆయన ఆహ్వానాన్ని కూడా రామచంద్ర ఆమోదించలేదు.

1944కు ముందు మహాత్మాగాంధీ దర్శనం చేసుకుని ఆయన ప్రభావానికిలోనై సత్యాగ్రహం చేశారు. చెరసాలపాలయ్యారు. అనంతర కాలంలో కళాశాల

బహిష్కరించి తెగిన గాలిపటంలా తిరుగుతూ దొరికిన ఉద్యోగం చేశారు. కొంతకాలం సైన్యంలో హవల్దారుగా పనిచేసి వచ్చారు. ఓరియంటల్ కాలేజీలో, తంజావూర్ సరస్వతీ మహల్‌లో, లాహోర్ ఓరియంట్‌లో మాన్యుస్క్రిప్ట లైబ్రరీలు వివిధ ఉద్యోగాలు చేశారు. కొంతకాలం సంస్కృత శిరోమణి చదివారు. ఆయుర్వేద కళాశాలలోను చేరారు. చివరికి తెలుగు సంస్కృతాలలో విద్వాన్ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులయ్యారు. హిందీ ప్రభాకర పూర్తిచేశారు. ఇతర భాషలలో డిగ్రీలు లేకపోయినా వారి పాండిత్యానికి కొదువలేదు.

దేశమంతా తిరుగుతూ ఏవోవో చిల్లర మల్లర ఉద్యోగాలు చేస్తున్న తరుణంలో రఘురాజ్‌సింగ్ అనే ఉత్తర ప్రదేశ్ వాసి రామచంద్రకు మిత్రుడయ్యాడు. మనం కలప వ్యాపారం చేద్దాం. మీరు వర్కింగ్ పార్టనర్. నేను పెట్టుబడి పెడతానన్నారు. తను హిమాలయ ప్రాంతానికి వెళ్ళి చెట్లు నరికించి గండకీనదిలో పడదోయిస్తే అవి అక్కడ నుంచి గంగ ద్వారా కాన్పూరు చేరుతాయి. అక్కడ ఉండి వాటిని మన సిబ్బందితో గట్టుకు లాగించుకుని వ్రాసుకోవాలి. రెండేండ్లలో రెండు మేడలు కట్టవచ్చునన్నాడట. తనకు మేడలపై మోజులేకపోయినా సద్యస్సమస్య భోజనానికి ఢోకా లేదనుకుని సరేనన్నారు. ఇద్దరూ కాన్పూరు వెళ్ళారు. అతడు పక్కనే ఉన్న స్వగ్రామానికి వెళ్ళి వస్తానన్నాడు. నెలరోజులు రామచంద్ర కాన్పూరులో కాచుకూచున్నారు. కాని ఆయన రాలేదు. విధిలేక కొన్ని ఏవో పనులు చేశారు. చివరికి “డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్” అనే ఇంగ్లీషు దినపత్రికలో చేరారు. దానికి అప్పుడు వెంకటరామన్ సంపాదకులు. అందులో తొలుత రిపోర్టరుగా రామచంద్ర రాయల్ సాంకృత్యాయన్ ప్రసంగం వార్తగా వ్రాశారు. దాన్ని అక్కడక్కడ సవరించి ఎంతగానో ప్రోత్సహించారు. ఇక్కడ స్థిరంగా ఉండి పనిచేస్తే గొప్ప సంపాదకుణ్ణి చేస్తానని అభయమిచ్చారు. ఇంతకు ముందు ఇలాంటి మాటలు విన్నవే అనుకుని కొంతకాలానికి దాన్ని వదిలేశారు. ఒకవేళ అందులోనే ఉంటే ఇంగ్లీషు జర్నలిజంలో గొప్పవాణ్ణి అయి ఉండేవాణ్ణేమో! అని రామచంద్ర తన తెలుగు రచనలకు తగిన గుర్తింపురాని సందర్భాలలో బాధపడేవారు.

వారు "డెలీటెలిగ్రాఫ్' తర్వాత బుక్కపట్నం రామానుజాచార్యులు సంపాదకత్వంలో ఆనాటి "దక్కన్ క్రానికల్" దినపత్రిక యాజమాన్యం ప్రారంభించిన "తెలంగాణా"లో, పిదప సుప్రసిద్ధ రచయిత అడవి బాపిరాజు సంపాదకత్వంలో వెలువడిన "మీజాన్"లో పనిచేశారు. 1947లో "ఆంధ్రప్రభ" దిన పత్రికలో చేరి ఆదివారం అనుబంధం చూశారు. సంస్కృతానికి సంబంధించిన అంశాల్లో నార్ల వెంకటేశ్వరరావుకు ప్రధాన సలహాదారుగా ఉన్నారు. నార్లవారితో అభిప్రాయ భేదాలు వచ్చి 'ఆంధ్రపత్రిక'లో సహాయ సంపాదకుడుగా, వారి సాహిత్య పత్రిక "భారతి" ఇన్‌ఛార్జ్ ఎడిటర్‌గా పదమూడేళ్ళు పనిచేశారు. మళ్లీ "ఆంధ్రప్రభ" సచిత వారపత్రికలో కొంతకాలం ఉన్నారు. తిరిగి "ఆంధ్రపత్రిక"లో చేరి అక్కడే ఉద్యోగ విరమణ చేశారు. అనంతరకాలంలో "ఆంధ్రభూమి"లో పనిచేశారు. పలు పత్రికలలో వివిధ శీర్షికలు నిర్వహించారు.

వీరి పరిశోధనాత్మక రచనలలో పేర్కొనదగినవి "హిందువుల పండుగలు-పర్వాలు", "తెలుగు పత్రికల సాహిత్య సేవ", మూడు వాఙ్మయ శిఖరాలు, అహంభో అభివాదయే, బృహదారణ్యకం, మనవి మాటలు, బుద్ధుణ్ణి బళ్ళోవేశారులాంటివి. అనువాదాల్లో లలితవిస్తరం, అవధాన కల్పలత చెప్పుకోదగినవి.

ఆంగ్లం నుంచి వీరు తెనిగించిన "గాంధీ జీస్ ఎమ్‌స్సరీ" అంటే వీరికి ఎంతో ఇష్టమైందనేవారు. శంభు ప్రసాద్ కోరిక మేరకు సుధీర్ ఘోష్ రచించిన ఈ నవలను వారు అనువదించి ఆంధ్రపత్రికలో ప్రచురించారు. ఘోష్ గొప్ప మేధావి. స్వాతంత్ర్యానంతరం లండన్‌లో తొలి భారత హైకమీషనర్ కావలసినవాడు. ప్రధాని జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ కృష్ణమీనన్‌కు ఆపదవి ఇవ్వడానికి చేసిన కుట్ర, ఘోష్‌కు జరిగిన అన్యాయం మొదలైన రాజకీయాల రహస్యాలు చాలా రంజకంగా ఉంటాయి దీంట్లో. ఘోష్‌కు అన్యాయం చేసిన నెహ్రూ, చైనా భారతదేశంపై దండెత్తే వేళకు ఘోష్‌ను బతిమాలి అమెరికాకు పంపాడు. అమెరికన్ నౌకాదళాన్ని చైనా వైపు తరలించేట్టు చేయడంలో ఘోష్ అద్భుతపాత్ర, ప్రపంచ సంగ్రామం చెలరేగుతుందనే శంకతో చైనా వెనుతగ్గడంలాంటి వాస్తవాలు మనోరంజకంగా వ్రాశారు.

ఇలాంటి గ్రంథాలను మరెన్నో వ్రాసిన రామచంద్ర మౌలికమైన నాగలాపురం - దాని పరిసరాలు గురించి కూడా పలుమార్లు చెప్పేవారు. భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాలు ఏర్పడినప్పుడు తెలుగువారికి చాలా అన్యాయం జరిగిందనేవారు. బళ్ళారి, తిరుత్తణిపోవడం, దక్షిణార్కాట్, చెంగల్పట్టు, తుమేకూరు, బెంగుళూరు, సేలం జిల్లాలోని తెలుగు ప్రాంతాలు రాకపోవడం దురదృష్టకరం అనేవారు. కన్నీళ్ళ తుడుపుగా తిరుత్తణికిమారు నాగలాపురం తాలూకా చిత్తూరు జిల్లాకు చేరింది. దీనిలో పెద్ద దేవాలయం ఉంది అని ఆ కథ చెప్పేవారు. అధిష్ఠాన దేవత వేద నారాయణస్వామి. అసంపూర్ణమైన మహోన్నత గోపురాలతో, శిల్ప సంపదతో అలరారుతున్న ఆ దేవాలయాన్ని కృష్ణదేవరాయల తమిళ సచివులలో ఒకరు కృష్ణమ నాయకుడు కృష్ణరాయల తల్లి నాగలాంబపేర నిర్మించాడు. ఇతడు ఇరు సమయ విళక్కం మొదలైన తమిళ వేదాంత గ్రంథాలు రచించిన పండితుడు. ఈ దేవాలయంలో శిల్ప విశేషం ఏడాదిలో ఒకరోజు ఉదయ సూర్యకిరణాలు మూల విరాట్టు పాదాలపై పడడం.

ఈ దేవాలయం గురించి కొంత ప్రచారం కావాలని అప్పటి రాష్ట్రమంత్రి రామలింగరాజు శంభుప్రసాద్‌ను కోరారు. ఆయన తిరుమల రామచంద్రను ఈ పనికి పురమాయించారు. ఆర్టిస్ట్ ఫొటోగ్రాఫర్ - దశిక రామలింగేశ్వరరావుతో పాటు రామచంద్ర అక్కడికి వెళ్ళి వారం రోజులు వివిధ విషయాలు సేకరించి, జనశ్రుతులూ విని, ఆంధ్రపత్రికలో ధారవాహికగా వ్యాసాలు, అద్భుతశిల్ప చిత్రాలతో ప్రచురించారు. దానిని తర్వాత పుస్తకరూపంగా ముద్రించారు.

నరసా నాయకుడు దక్షిణ దేశాన్ని జయించి తిరిగి వస్తూ దారిలో నాగలాపురం వద్ద దండు విడుస్తాడు ఆయనకు సేదదీర్చడానికి ఆ మండలాధికారి నాగమ్మను పంపుతాడు. ఆమె నరసానాయకుని క్రమంగా దేవేరి అవుతుంది. ఈ వివరాలున్న శాసనం దక్షిణభారత శాసన సంపుటిలో దొరికిందట. ఈ శాసనం మన చరిత్రకారుల మన్నన ఎందుకు పొందలేదో! రామచంద్ర ఈ శాసనంతోనే తొలివ్యాసం ప్రారంభించారు. ఈ పరిశోధన చరిత్రకారుల మన్నన పొందింది.

లలితవిస్తరం మహాయాన బౌద్ధ సంప్రదాయానుసారమైన బుద్ధుని చరిత్ర. భారతదేశంలోనే ఇది మొట్ట మొదటి లౌకిక వచనమనీ, క్రీస్తుకు ముందు మూడు దశాబ్దాలనాడు రచించిందని రామచంద్ర అభిప్రాయం. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ మొదలైనవారు లలితవిస్తరాన్ని ప్రస్తావిస్తూ దీనిలో విపుల సంగతి ఉందని, క్రీడల సంగతి ఉందని అనేవారు. దీనికి రాజేంద్రలాల్ మైత్రా కథా సంగ్రహం ఆంగ్లంలో ఉందిగాని, యథా మూలానువాదం ఏ భాషలోను లేదు. రామచంద్ర, ప్రముఖ విద్వాంసులు బలుసు వెంకట రమణయ్య కలిసి దీనిని మక్కిక్కి అనువదించారు. మొదట ఇది 1962లో ఆంధ్రప్రభ ఆదివారం సారస్వతానుబంధంలో ధారావాహికంగా ప్రచురితమై పుస్తకరూపం పొందింది.

అనువాదం చేసే పద్ధతిలో ముఖ్యంగా తెనుగు తోబుట్టువుల అనువాదంలో రామచంద్ర మక్కికి మక్కివాది. అంటే తెలుగు నుడికారం విడనాడి యథామూలమని కాదు. పఠనీయత ఉండాలి. మూలానుసారిగాను ఉండాలి. సంక్షేపీకరణం, సారాంశకథనం ఆయనకు ఒప్పదు. ఉదాహరణకు ఒక సన్నివేశం. రామచంద్ర దక్షిణభారత పుస్తక సంస్థ వారికి కొన్ని కన్నడానువాదాలు చేశారు. వాటిలో ఒక కథలో ఒక ఆఫీసరు కోపంతో ఆఫీసులో ప్రవేశించే భార్య కరాఘాతాలు తప్పించుకొనడానికి పెద్ద ఫైలును తలమీద పెట్టుకుంటాడు. అతడు దానిని టీకాచార్యులు హయగ్రీవుని కోసం శనగల పూర్ణం పళ్లెం నెత్తిమీద పెట్టుకున్నట్టు అని రచయిత వర్ణించారు.

వ్యాసుని బ్రహ్మ సూత్రాలకు ద్వైత మతానుసారంగా మధ్వాచార్యులవారు భాష్యం వ్రాశారు. దానికి అణుభాష్యమని పేరు. దానికి జయతీర్థుల వారు టీకవ్రాశారు. కనుక ఆయనకు టీకాచార్యులని పేరు. అది కూడా కఠినమని శ్రీపాదరాయలనే విద్వాంసులు మరొక వ్యాఖ్య వ్రాశారు. శ్రీపాద రాయలకు హయగ్రీవుడు ప్రత్యక్షమని ఐతిహ్యం. శ్రీపాదరాయలు ఉడికించిన సెనగలు బెల్లం పళ్ళెంలో పెట్టుకుని తలమీద మోసుకుని, గుదిగాళ్ళతో కూర్చుంటే హయగ్రీవుడు అశ్వరూపంలో వచ్చి, తనముందు కాళ్ళు శ్రీపాదరాయల మోకాళ్ళపై పెట్టి ఈ బెల్లం శనగలు తినేవాడట. ఈ చిత్రం

ఏ ఉడిపి హోటలులోనైనా గోడకు వ్రేలాడుతూ ఉంటుంది. ఈయనకు కూడా టీకాచార్యులని పేరుంది. కొందరు దీనికి ఒప్పరు. టీకాచార్యులు పళ్ళెం నెత్తిమీద పెట్టుకున్నట్టు అనే ఉపమానం కన్నడంలో విద్యావంతులకు తెలిసిన సంప్రదాయం. రామచంద్ర ఆ విధంగానే వ్రాసి క్రింద అథస్సూచికలో వివరణ ఇచ్చారు.

ఆ సంస్థలో తెలుగు ఎడిటర్‌గా ఉన్న బొమ్మకంటి సింగరాచార్యులు దానిని తీసివేసి వీరభద్ర పళ్ళెంలాగా అని మార్చారు. ముద్రణ జరిగిన తర్వాత రామచంద్ర దాన్ని చూచి, అది సరికాదని వాదించారు. వీరభద్ర పళ్ళెం మార్పు బాగుంది. కాని ఈమార్పువల్ల తెలుగు పాఠకులకు ఒక కొత్త సంప్రదాయ జ్ఞానం అందలేదు. అందుకు నిరసనగా రామచంద్ర ఇకపై వారికి అనువాదం చేయడం మానివేశారు. అది రామచంద్ర తత్వం.

క్షేమేంద్రుని బ్రహ్కృత్కథామంజరి గురించి రామచంద్రకు స్పష్టమైన అభిప్రాయాలుండేవి. కథాసరిత్సాగర కారుడు, బృహత్కథా సంగ్రహకారుడు తమ పీఠికలలో బృహత్కథావతరణ గురించి వ్రాసిన కథలను వారు నమ్మేవారు కాదు. ప్రాకృతాన్ని శాసన భాషగా చేసిన శాతవాహనులు బృహత్కథాకారుణ్ణి అవమానించారనడం నమ్మదగింది కాదనేవారు. కాదంబరి వంటి తర్వాతి కథలు బృహత్కథామంజరి, కథా సరిత్సాగరాలలో కనిపించడం వల్ల కూడా వాళ్ళు చెప్పే బృహత్కథ ప్రాచీనత్వం కూడా శంకనీయమేననేవారు. దాక్షిణ్యాత్య జైన బౌద్ధులలో ప్రచారంలో వున్న ఉదయన కథకే పెరుంగదై అనే పేరుండేదని, దాని సంస్కృతీకరణమే బృహత్కథ అని కీర్తిశేషులు వేదం వెంకటరాయశాస్త్రి మనుమడు చెప్పేవారు. ఆ వాదమే సరైందని రామచంద్ర అనేవారు.

తెలుగులో చిత్రకళపై వ్రాయాలంటే తగిన పదజాలం దొరకడం లేదని అందుచేత ఒక లలితకళా నిఘంటువు అవసరమని చేసిన ప్రతిపాదన అప్పటి లలితకళా అకాడమీ ఆమోదం పొంది తిరుమల రామచంద్ర, చీమకుర్తి శేషగిరిరావు, వజ్ఝ శ్రీనివాసశర్మలకు ఆపని అప్పగించారు. ఆంగ్లంలో వెలువడిన లలితకళా నిఘంటువులు ఆధారంగా ఆంగ్లాంధ్ర నిఘంటు భాగం వారు సిద్ధపరిచారు. ఈలోగ

అకాడెమీలన్నీ తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంలో విలీనమయ్యాయి. అప్పుడు విశ్వవిద్యాలయం కేవలం ఆంగ్లాంధ్ర భాగాన్ని మాత్రం ముద్రించింది. ఇంకా ఆంధ్రాంగ్ల భాగం ముద్రించవలసివుంది.

ఈ లలిత కళా పదాలు సిద్ధపరచడంలో నిర్దిష్టమైన పద్ధతిని అనుసరించారు. ఉదాహరణకు:

1. ఆంగ్ల పదాలకు ధ్వని సామ్యం ఉండి, శ్రవణ సుభగంగా ఉన్నప్పుడు ఆంగ్ల పదాలనే సంస్కృతీకరించడం – Aaron's Rod - ఆరణ దండం. పాశ్చాత్య శిల్పాల్లో కనిపించే ప్రలక్షణమిది (మోటిఫ్), Lavender - Colour- ల కేంద్రవర్ణం, లావేంద్ర వర్ణం. Kaolin – కయోలిని. Gelatin – జలాతిని Matrix మాతృక. Jacob - జాకాబు.

2. ఆంగ్లపదాల అర్థాలు గ్రహించి, తదనుగుణంగా సంస్కృతం, తెలుగు పదాలు సృష్టించడం. Distemper – కలలం, జిగురురంగు, ఈ రంగును కోడిగుడ్డుసొనతో చేస్తారు. కలలమంటే గట్టిపడని పిండం. సొనకు దగ్గరిది. Fresco - సద్యస్కం, ఆర్ద్రభిత్తిచిత్రం, Mural- అక్లిన్నచిత్రం, గుద్యచిత్రం.

3. ఇది వరకు వాడిన మాటలతో పాటు వారికి ఉచితమని తోచినవాటిని ఇవ్వడం. Abstract Act - వివక్తకళ, సారాంశకళ, నైరూప్యకళ అనే పర్యాయాలున్నాయి. వీటిలో నైరూప్యకళ సరైంది కాదు. ఈకళలో రూపరహితత్వం – నైరూప్యం లేదు. కనుక విక్త సారంశ అనే మాట ఇచ్చారు. Etching – సూచీ చిత్రణ, దంశన ప్రక్రియ. Mosaic R చిత్రాస్తరం, మొజాయిక్ హైదరాబాద్‌లో తాపీపనివారు దాన్ని చీటా అంటారు.

4. కొత్తమాటల కల్పన Art Gallary - కళా శ్రేణిక.

5. ఉన్నవాటినే స్వీకరించడం. Galu's Blue – గానీయ నీలిమ. ఇదివరకు ప్రచారంలో ఉన్నవాటినే స్వీకరించడం. Acid ఆమ్లం. Alkaline క్షీరద్యుతికం. Amber అంబరి, తృణమణి.

జాకోబీయ, ఆక్రిలీయ అనే తద్ధితాలు శ్రవణరమ్యంగా ఉంటాయని వాడారు.

Cross R కురాబర్ట్ డినోబిలీ క్రూశ అనే పర్యాయపదం ఇచ్చాడు. ఇది సంస్కృత నిఘంటువులకు ఎక్కంది. దీని వ్యుత్పత్తి ఏమిటో తెలియదు. దీనిని, దీనితోపాటు సిలువ అనే వాడక పదాన్ని ఇచ్చారు.

Academy - పరిషత్తు, అకాడమీ, కళాకారులను ప్రోత్సహించే సంస్థ 16వ శతాబ్దంలో ఇటలీలో తొలిసారిగా ఏర్పడింది. దీని చరిత్ర వివరించారు.

Alcohol Colours అనే పదానికి హలాహల వర్ణాలు అని పర్యాయం ఇవ్వవచ్చు. కాని హాలా పదానికి సురా అనే అర్థం హలాహలానికి సురా అనే అర్థం ఉన్నా, విషమనే అర్థం కూడా స్ఫురిస్తుంది. కనుక మద్యసార వర్ణాలు అని అన్నారు.

ఇలాంటి నిఘంటు నిర్మాణం దేశంలోనే తొలి ప్రయత్నం కాబట్టి గొప్పపనే.

వీరి రచనల గురించి ఇంకా ఎన్నని చెప్పను. ఏదో కొత్త విషయం లేకుండా ఏ రచన చేయలేదు. ఇవ్వాళ పత్రికలు వాడుతున్న భాషలో ఏది సరైన పదమో, ఏది తప్పో వివరిస్తూ వ్రాసిన "పలుకుబడి"కి కూడా ఇంతవరకు గ్రంథరూపం ఇవ్వలేదు. తిరుమల రామచంద్ర శత జయంతి సంవత్సరాన్ని పురస్కరించైనా, ఈ యేడాది, గ్రంథాలుగా రాని వారి రచనలన్నీ వెలుగు చూస్తాయని ఆశిద్దాం.

(ఇందులోని కొన్ని భాగాలు "ఆంధ్రజ్యోతి" 16-6-2013 సంచికలో ప్రచురించారు)

***

మరో మరుపురాని మనీషి - తిరుమల రామచంద్ర

– డా॥ అక్కిరాజు రమాపతిరావు

సుమారు నలభై ఏళ్లనాడు 'ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక'లో (1962-64)లో శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర ఈ రచనలను ఒక ప్రత్యేక శీర్షికగా నిర్వహించారు. అప్పట్లో ఆంధ్రదేశంలో సుప్రసిద్ధులైన కవి పండితులు, కళాసిద్ధులు, చరిత్రవేత్తలు, తమ తమ ప్రజ్ఞా ప్రాభవక్షేత్రాలలో పరిగణనీయులు అయిన మనీషులను స్వయంగా కలిసి వారితో ఇష్టాగోష్ఠి ప్రసంగాలు నిర్వహించి వారి జీవిత విశేషాలను, వారి సార్థక జీవన సారస్వత సాంస్కృతిక లలిత కళామూర్తిమత్త్వాన్ని వివరించడమే ఆయన ఆశించిన లక్ష్యం.

ఎవరి గురించి వారు చెప్పుకోవడంలో కొన్ని సంకోచాలున్నా రామచంద్రగారి వంటి నిత్య నిరంతర సారస్వత మనీషులు సమీపించినప్పుడు, ఆత్మావలోకనం చేసుకోవడానికే ఎవరైనా ఉత్కంఠ చూపుతారు. ఆయన వారి మూర్తిమత్త్వాన్ని సమర్థంగా చక్కగా రూపొందించగలరని వారి విశ్వాసం. అందువల్ల ఈ మహనీయుల వ్యక్తిత్వ నిరూపణంలో ఒక నిండుదనం, ఒక కమనీయత రామచంద్రగారు నిరూపణం చేశారు. ఒక శతాబ్దంలో సాహిత్యమూర్తులుగా, సామాజిక స్ఫూర్తులుగా విలసిల్లిన సుమారు 30 మంది జీవన రేఖాచిత్రణం ఈ సంకలనంలో చోటు చేసుకున్నది.

ఈ సంకలనంలో కవులున్నారు. కళాకారులున్నారు, సాహిత్య జగత్ప్రసిద్ధ పండితులున్నారు. వ్యాకరణవేత్తలున్నారు. మహానటులున్నారు. చరిత్రవేత్తలున్నారు. సమాజ చైతన్యం సాధించిన మహిళలున్నారు. అందుకే వీరందరినీ మనీషులన్నారు

శ్రీరామచంద్ర. 'మనీషితాః సంతి గృహేషు దేవతాః' అని కాళిదాసు కూడా అన్నాడు కదా! దేవతలంటే ప్రకాశించేవారని అర్థం. వీరంతా తమ తమ రంగాలలో ప్రకాశించారు. వెలుగులు విస్తరింపజేశారు. కాబట్టి పూజనీయులని రామచంద్రగారి భావం.

అన్నిటికన్నా ఆకర్షణీయమైన అంశం ఏమంటే ఈ సంపుటంలో ఆ విశిష్ట వ్యక్తుల అపురూపమైన ఛాయా చిత్రాలున్నాయి. అది రామచంద్రగారూ, ఆయన వెంట ఛాయా చిత్రసంగ్రహణలో వీటిని రూపొందించి సేకరించిన శ్రీ నీలంరాజు మురళీధర్‌గారూ తెలుగు వారికి చేసిన మహోపకారం. మామూలుగా వృత్తి నిపుణుడైన ఫొటోగ్రాఫర్ తీసిన ఫొటోల మాదిరిగా కాకుండా ఈ మనీషుల పరా, పశ్యంతీ, అంతస్సత్వాలు కూడా ఫలకీకరించడంలో మురళీధర్‌గారు కృతకృత్యులైనారు. స్వీయ వైఖరిని చెప్పే ఛాయా చిత్రాలు తీయడం, అవి వారి ఇష్టులైనవారు చూడడం ఎక్కడైనా సంభవించేదే. అయితే వారి అంతరంగ బహిః ప్రతిఫలనం ఛాయా చిత్ర స్థితం చేయడం కష్టం. కష్టమే కాదు, అసాధ్యమైన పని. కాని శ్రీమురళీధర్ దానిని సాధించారు. విశ్వనాథ, కృష్ణశాస్త్రి, నాయని, జాషువ శివశంకరస్వామి, కాశీకృష్ణాచార్య మహోదయులు, అద్దంకి, స్థానం, పులిపాటి, దీపాల, గుండూరావు హర్కారే వంటి మనీషులు ఫొటోలు ఈ సంపుటంలో తప్ప అటువంటి హావభావ విన్యాసాలతో మరెక్కడా లభించనివి. శ్రీరామచంద్రగారి వాచకం కూడా అనితరసాధ్యంగా ఈ రచనలో విన్యాసించింది.

20వ శతాబ్దం తెలుగు సాహిత్యంలో ఈ మనీషులు స్థిర ప్రతిష్ఠితులు. కాబట్టి వారిని గూర్చి తెలుసుకుంటే 20వ శతాబ్ది తెలుగు సాహిత్యపు తీరుతెన్నులు, వివిధ కళానిరూపణ పరిణామాలు స్థూలంగా తెలుసుకోవడానికి ఆస్కారముంది. ఈ శతాబ్ది కొత్తపాతల మేలుకలయికగా ఈ చరితార్థుల, ఈ కళాశీలుర, విద్వాంసుల ప్రజ్ఞా ప్రాభవాలు శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర ఈ రచనలో ఆవిష్కరించారు. కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావు వంటి ప్రథమశ్రేణి పత్రికా సంపాదకులు, కాశీ కృష్ణాచార్యుల

వంటి సంస్కృతాంధ్ర విద్వద్వతంసులు తమ జీవితకాల కృషిని శ్రీ రామచంద్రగారికి విశ్రుతపరచారు. తద్వారా తెలుగువారందరూ తెలుసుకొన్నారు.

ఇక వీరితో సముఖిగోష్ఠులను అక్షరమహితం చేసిన తిరుమల రామచంద్రగారు కూడా మరొక 'మరపురాని మనీషి' అనే చెప్పాల్సి వుంటుంది. ఆయన కవిగానో, నాటక రచయితగానో, విద్వద్విమర్శకుడిగానో, లలిత కళావిశారదుడి గానో, ప్రతిభాపూర్ణుడైన వాజ్మీగానో ప్రసిద్ధుడు కాకపోయినా, ఆయన ప్రతిభ బహుముఖీనమైనది. విశిష్టమైనది. 20వ శతాబ్ది సాహిత్య వ్రతులలో రామచంద్రగారి వంటి వైవిధ్యభరితమైన జీవితం గడిపినవారు మరొకరులేరు. అర్ధశతాబ్ది కాలం తెలుగు పత్రికారంగంలో తనదైన ప్రత్యేక ప్రతిపత్తిని నిరూపించుకున్నవారూ లేరు. సహస్రాధికంగా వ్యాసాలు, సమీక్షలు, ప్రాస్తావిక రచనలూ చేసినవారూ మరొకరులేరు. పరిశోధన ప్రవణులున్నూ మరిలేరు.

శ్రీరామచంద్రగారిది సాహిత్య విషయికంగా, సామాజిక వికాస కృషి విషయికంగా చాలా ఉదారమైన విశాలమైన దృక్పథం. నిస్వార్థమైన అంకితభావంతో సాహిత్య విజ్ఞాన విస్తరణకు ఆయన కృషి చేశారు. అనేక విషయ సంగ్రాహకులే కాకుండా ఆయన గొప్ప సమన్వయశీలి. ఏది రాసినా మౌలికమెన ఆలోచనతో, అన్వేషణతో దానిని నాయన నిర్వహించారు. 1913లో జన్మించి 1997లో పరమపదించారు. ఈ ఎనభై నాలుగు సంవత్సరాల జీవితయాత్రలో నిజంగా నిత్య నిరంతర యాత్రికుడే ఆయన అనిపిస్తుంది. 20వ శతాబ్దిలో తమదైన ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వముద్రను అటు ఉత్తర భారతంలోకాని ఇటు దక్షిణ భారతంలోకాని వెలార్చిన మహనీయులను శ్రీరామచంద్ర పరిచయం చేసుకున్న వారిని తెలుగువారిలో మరెవరూ పరిచయం చేసుకొని ఉండరు. వారితో కలసి పనిచేసీ ఉండరు. అన్నిటికన్నా ఆసక్తికరమైన విషయం స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ఆయన జైలు జీవితం గడిపారు. తిరుపతిలో, నెల్లూరులో, మద్రాసులో సంస్కృత విద్యాసంస్థలలో చదువుకొన్న శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో విప్లవ సంఘాలలో

పనిచేయడం వింతలో వింత. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారంలో ఆయన ఎంత ఆసక్తితో పనిచేశారో తిరువళిక్కేణి రామవిలాస హోటల్‌లోనూ అంతటి ఆసక్తితోనూ పనిచేశారు. సైన్యంలో చేరి హవల్దారు ఉద్యోగవిధులనూ నిర్వహించారు. సౌశీల్యం, సౌజన్యం, సౌమనస్యం మూర్తీభవించిన వ్యక్తిత్వం వారిది. వారు రచించిన గ్రంథాలన్నీ ప్రత్యేక శ్రేణికి, విశిష్ట వర్గానికి చెందినవి. మన లిపి - పుట్టు పూర్వోత్తరాలు, గాథా సప్తశతిలో తెలుగు పదాలు, నుడి - నానుడి, లలిత విస్తరం, అవధాన కల్పలత ఆయన పేరును చిరస్మరణీయం చేస్తాయి. హిందువుల పండుగల వంటి గ్రంథాన్ని విశ్వనాథవారు ఎంతగానో ప్రశంసించారు. 'మరెవరికీ మరేమీ చెప్పడానికి మిగలకుండా మీరీ గ్రంథాన్ని రచించా'రని అంటూ విశ్వనాథవారు మెచ్చుకున్నారని ప్రాస్తావికంగా చెపుతూ రామచంద్రగారు ఎంతో సంతోషిస్తూ ఉండేవారు.

ఇటీవల రామచంద్రగారి స్వీయ చరిత్ర 'హంపీ నుంచి హరప్పా దాకా' అజో-విభొ-కందాళం వారు ప్రకటించారు. రెండు సంవత్సరాలలో రెండు ముద్రణలు పొంది తెలుగువారి ఆదరాభిమానాలకు పాత్రం కావడమే రామచంద్రగారి మనీషతకు తార్కాణం.

***

తిరుమల రామచంద్ర కలం పేర్లు

తిరుమల రామచంద్రకు దాదాపు పాతిక దాకా కలం పేర్లు ఉండేవి. వాటిలో కొన్ని: చంద్ర, రా.చ., తా.రా., రా.తి, తిరుమల, తాతాచార్య, ఆచార్య, సంచారి, బాటసారి, పర్యాటక్, పరిశీలక్, పరిశోధక్, ప్రయాణికుడు. ఇన్ని కలం పేర్లు దేశంలో బహుశా మరే రచయితకు లేవు.

పండిత పాత్రికేయ తరంలో కొసమెరుపు రామచంద్ర

- ఎబికె ప్రసాద్

సుమారు ఏడుదశాబ్దాలపాటు ప్రాకృత, సంస్కృతాంధ్ర సారస్వతాలలో మహా పండితుడుగా, ద్రావిడ భాషల అధ్యయనంలో అలుపెరుగని అకలంక పరిశోధకుడిగా వెలుగొంది తెలుగు సాహితీ చరిత్రలో కీర్తి శిఖరాలందుకుని తెలుగు జాతికే నిండుదనం చేకూర్చిపెట్టిన తిరుమల రామచంద్ర అస్తమయం తీరని వెలితిగా భావిస్తున్నాం. పిట్టకొంచెం కూతఘనం అన్న నానుడి రామచంద్రకు వర్తించినంతగా మరొకరికి నప్పదేమో! భాషాసాహిత్యాలపట్ల, పరిశోధనపట్ల, నూతనాంశాలను తెలుసుకోవడంలో ఆఖరి శ్వాసవరకూ ఆయన చూపిన శ్రద్ధాసక్తులు తపన, ఆబ వర్ణనాతీతం. లోకానుభవం, సత్యాన్వేషణ రామచంద్రను భాషా విషయాలలో ప్రజాబంధువుగా మలిచిపెట్టాయి. భవభూతి అభివర్ణించిన రసాలలో ఒక్కకరుణ రసమే ఆస్వాదనీయమైతే అది రామచంద్రలో ఆపాదమస్తకం నిండివుందనే చెప్పాలి; నిరాడంబరత, నిండుమనస్సు, ఓరిమి ఆయన వ్యక్తిత్వ వికాసానికి మెరుగులు దిద్దిన మురుగులు! ప్రజలపట్ల ముఖ్యంగా సామాన్య ప్రజలపట్ల రామచంద్ర ఆర్ద్రత అనుకంపనా నేటి యువతరం రచయితలకు ఆదర్శం కావాలి; ఆయనలో రచనా నిబద్ధతేకాదు, తీసుకున్న అంశాన్ని "జీర్ణమంగే సుభాషితం" అనుకోకుండా నలుగురికీ పంచిపెట్టే నిమగ్నత కూడా ఉంది. దిలీపుని వ్యక్తిత్వాన్ని గురించి వర్ణిస్తూ కాళిదాసు "అప ధ్వష్యోభిగమ్యం" అనలేదూ! అలాగే రామచంద్ర క్షణం కూడా విశ్రమించని నిత్య పరిశోధకుడూ, మేధాకార్మిక జీవి, ప్రచారానికి ఏనాడూ అంగలార్చినవాడు కాదు, ప్రలోభాలకు లోనై గజ్జెకట్టినవాడూ కాదు.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వద్ద శిష్యరికమూ, ఆయనతో సాంగత్యమూ రామచంద్రుని దిద్దితీర్చి, మనిషినేగాక మనసునీ గుణశీలిగా మార్చాయి. సంస్కృతంలో సాహిత్య శిరోమణిగా, తెలుగు సంస్కృతాలలో విద్వాన్‌గా, హిందీలో 'ప్రభాకర'గా పట్టాలు పుచ్చుకున్నా రామచంద్ర సాధారణ పండితులతోనేగాక తన పొందుగోరి వచ్చిన సామాన్య విద్యార్థులతో, భాషాపరిశోధకులతో నిత్యం చెట్టపట్టాలు కట్టి తిరిగిన వ్యక్తి. పండిత సంపాదకుల తరంలో ఆయన కొసమెరుపు. భాషావేశంలో, భావశబలతలో, భావోజ్జ్వలతలో వ్యావహారిక భాషను కడు రమ్యంగా పాఠకులకం దించిన లేఖిని ఆయనిది. మూడు దినపత్రికలకూ, "భారతి", "పరిశోధన" మాసపత్రికలకూ రామచంద్ర ఒక్కచేతి మీదుగా చేసిన సేవలు అనితర సాధ్యాలు. అసూయాద్వేషాలకు అతీతుడు; కనుకనే ఆయన కలం నుంచి నాడు జాలువారిన "మరపురాని మనీషులు"గాని "అహంభో అభివాదయే" రచనగానీ విభిన్నరంగాలకు చెందిన వ్యక్తులకు సంబంధించిన వైయక్తిక దృష్టితో రాసిన మహనీయుల లేఖినీ చిత్రాలుగా వాసికెక్కాయి. పత్రికలతో సాంగత్యం, సంపాదక బాధ్యతలూ రామచంద్రుని పాఠకులకు సన్నిహితం చేసింది. ఆయన "తెలుగు వెలుగులూ" అంతే. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి వద్ద అంతే వాసిత్వం (శిష్యరికం)తో స్వయం ప్రకాశానికి మరింత వన్నెతెచ్చుకున్న రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ గురించి రాసినా, ప్రాచ్య కవితా కోకిల సరోజినీదేవి గురించి చెప్పినా, పుట్టపర్తి కృషిని పరామర్శించినా, తమిళనాడులో కొడిగట్టుతూన్న తెలుగు దీపానికి నూనెపోసి వత్తులు దిద్ది తెలుగు నిలిపిన సాధు వరదరాజం గురించి ప్రస్తావించినా, పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య పార్లమెంటరీ జీవితాన్ని చిత్రీకరించినా, సంగీలక్ష్మి సుబ్బలక్ష్మి, విశ్వనాథ, క్రొవ్విడి లింగరాజు, బూర్గుల రామకృష్ణరావు, నాదస్వర సుధాలహరి గాలిపర్తి పిచ్చిహరి, వాయులీన విద్యతో ఆనందలోకాలు చూపించిన ద్వారం గురించి వివరించినా – రామచంద్ర కళ్ళముందు బొమ్మకట్టవలసిందే! సాహిత్య, సంగీత, నాటక, సాంస్కృతిక రంగాల గురించి రామచంద్రకు తెలియని అంశాలు తక్కువ. ఆయని "మనలిపి : పుట్టుపూర్వోత్తరాలు" రచన భాషా చరిత్రకు తలమానికం. స్వాతంత్ర్య సమర యోధుడుగా రామచంద్రుని

వినమ్రతకు, విజ్ఞతకూ మరొక ఉదాహరణ – ఈ గ్రంథాన్ని సుప్రసిద్ధ పరిశోధకులైన మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మకు అంకితమివ్వడంతో సరిపెట్టుకొనక ఆగ్నేయా ఆసియా ప్రజలకు అక్షరభిక్ష పెట్టిన విశాలాంధ్ర ప్రజాశక్తికే అంకిత్వమివ్వడం! ఈ రచన దేశీయ, విదేశీయ లిపి పరిణామాలను సంకలనం చేసి సాకల్యంగా తీర్చిదిద్దిన రచన. ఇతర భాషలలో కూడా ఇలాంటి రచనలేదన్న విశ్వాసాన్ని 'ఆంధ్ర విశారద' తాపీ ధర్మారావు ప్రకటించడమే ఇందుకు నిదర్శనం. శాస్త్ర పరిభాష జోలికి పోకుండా అక్షరాస్యులందరికీ అతి సులభంగా అందివచ్చే ప్రజా భాషలో లిపి పరిణామాన్ని వివరించిన దిట్ట మన తిరుమల రామచంద్ర. ఈ రోజుకీ లిపి సంస్కరణకు మన పాలకులు దూరంగా ఉన్నారుగాని తెలుగు లిపి సంస్కరణకు నలభై ఏళ్లనాడే విలువైన సూచనలు చేసినవాడు తిరుమల. ఇక ఆయన కీర్తి కిరీటంలో మరో కలికితురాయి "నుడి–నానుడి". ఇందులో రామచంద్ర మనకు వాగర్థాల మేలు కలయికగా కనిపిస్తాడు. దాని పర్యవసానమే తెలుగువారికి ఆయన చేతిలో కమ్మెచ్చులాగినట్టు అందివచ్చిన అద్భుతమైన పద పదార్థ చర్చ. ఇది మాట చరిత్ర, మాటల ధ్వనుల చరిత్ర, అర్థ పరిణామాల చరిత్ర, ఉచ్చారణలు మార్చుకున్న శబ్దరూపాల చరిత్ర! "చెంబు–కంచం" నుంచి 'చారు' దాకా, 'తూర్పు–పడమర'ల నుంచి 'దిక్కు – దివాణం' దాకా, 'కోమటి–గోమఠి' నుంచి 'కోటలోపాగా' వేసే దాకా పుట్టు వెంట్రుకలూలాగి, మాటల పుట్టుపూర్వాలు అందంగా, రసనిష్యందంగా తెలిపాడు. అంతేగాదు, విషయ వైవిధ్యంగల మరెన్నో వ్యాసాల కదంబమాల రామచంద్రుని "సాహితీ సుగతుని స్వగతం". ఇది తెలుగు సాహిత్య వనంలో పూచిన గులాబీల, మల్లెలపై విమర్శలూ, పరామర్శలూ! ఎందరి రచనలనో, వాటి పోకడలనో అరటిపండు వొలిచిపెట్టి చూపాడు, ఆరగించమన్నాడు; కొరకరాని కొయ్యల్ని కొరికి చూపించాడు! రామచంద్రలాంటి వాళ్ళు, అందులోనూ పత్రికా రచనా వ్యాసంగంతో విశేష పరిచయం కలవాళ్ళు ఎంతోమంది లేనందువల్లనే తెలుగు అందచందాలు తెలియక తెలుగు పరీక్షలలో మన విద్యార్థులు అనేకమంది అత్యుత్తమంగా ఎదిగి రాలేకపోతున్నారని గుర్తించాలి. అంతేగాదు, రామచంద్ర రాయలసీమబిడ్డే అయినా ప్రజా సంబంధాల్లో ప్రాంతీయతను

దరిచేరనివ్వని మనస్సు ఆయనది. "అచ్చ తెనుంగు కబ్బమున కాది పదంబయి పొల్చు భాగ్యమున్ హెచ్చుగనున్న దేశం" తెలంగాణమని చాటినవాడు రామచంద్ర.

అంతేగాదు, "తెలుగు పత్రికల సాహిత్య చరిత్ర"ను అందించిన మన తిరుమల 1835 నుంచీ 1980ల దాకా సుమారు నూట ఎనభై సంవత్సరాల పరిణామాన్ని ఆరు విభాగాలలో వివరించి చెప్పాడు. ఇది తెలుగు పత్రికల ఆవిర్భావ చరిత్ర. చివరికి "ఆంధ్రభాషా సంజీవిని"కి సంపాదకత్వం వహించిన కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులు పత్రికా లక్షణాలుగా చెప్పిన "నవలక్షణాలను" రామచంద్ర వెల్లడించాడు. ప్రచురణ సంస్థలు, సాహిత్య విమర్శల తీరు, వ్యవహార భాషావాదనం, బాలసాహిత్యం, స్త్రీ సమస్యలు, తెలంగాణా సాహిత్య పత్రికలు, నవ్య, భావ, అభ్యుదయ, దిగంబర కవిత్వాల మలుపులు, పత్రికా భాష, వ్యాసరచన వగైరా ప్రక్రియల గురించి ఎన్నో విషయాలు చర్చించిన రచన ఇది. తను సహా "మానవుడు సర్వజ్ఞుడు కాడ"ని ఆయన ప్రకటించాడు! నేర్చుకొనవలసింది ఎంతో ఉందన్న స్పృహను కోల్పోనివాడు కాబట్టే ఈ గ్రంథాన్ని శనివారం నాడు మద్రాసులో దివంగతుడైన మరో సాహిత్య వేత్త సెట్టి ఈశ్వర్రావుకు అంకితమిచ్చినప్పుడు రామచంద్ర ఇలా ఈశ్వర్రావు కృషిని అంచనా వేశారు. "మీది మానససరోవరం. కనుకనే మీ ఆలోచనలు, భావాలు, వాటికి శ్రవ్యరూపాలైన మాటలు, వాటికి దృశ్యరూపాలైన వ్రాతలు రాజహంసలు. మీరు అజాతశత్రువులు. మీ రచనలు మీతో ఏకీభవించని వారిని కూడా మురిపిస్తాయి". ఆ మురిపించడం ఈశ్వర్రావే కాదు, రామచంద్ర సొత్తుకూడా! ప్రతిభాపాటవం కన్నా ప్రచార వాగురకు లొంగిపోయేవారికి ఈ నమ్రత అసాధ్యం. కనుకనే ప్రచారం అంతగా గిట్టని పింగళి లక్ష్మీకాంతం ఒక సందర్భంలో పేర్కొన్న మాటలు రామచంద్ర వ్యక్తిత్వానికీ వర్తిస్తాయి. "నికరమ్మై అకలంకషమైన సరకుల్ / నిర్దిష్టముల్ నీ పరీ/క్షను తాళంగల మేటి క్రొందినుసు మీ / కన్గప్పు మోసంపు వర్తకుడ నేగాను... భాషా కుమా/రకులారా కొనరండు భవ్య కవితారంభ, ప్రియం భావకుల్!"

నిజాం సంస్థానంలో అడివి బాపిరాజుగారి ఆధ్వర్యంలో నడిచిన తెలుగు “మీజాన్” పత్రిక రామచంద్ర సాహితీ రచనా వైవిధ్యానికి ఒక వేదికగా మారింది. “అప్పటికి వర్ధిష్ణువులుగా ఉన్న వారందరూ బాపిరాజు సంపాదకత్వంలో చలువ పందిళ్లు వేయించుకొన్నవారు. మన తిరుమల భాషాశాస్త్రం, సాంఘిక శాస్త్రం, చరిత్రాంశాలపై కేంద్రీకరిస్తే, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి ‘మిర్చిమసాలా’ వ్యంగ్య రచనలతో, శ్రీనివాస చక్రవర్తి నాటక సాహిత్య విమర్శలతో, రంగస్థల సమీక్షలతో భాషా సేవకు భావ విప్లవానికీ దోహదం చేశారు. ఆ రోజులు అలాంటివి కాబట్టే బాపిరాజు ఏ“ఓ పలనాటి ఎలమందా / పలవరిస్తావా జైలు కొట్లల్లో” అని పాడినా, “లేపాక్షి బసవయ్య లేచి రావయ్యా” అని గొంతెత్తినా పరిసరాలన్నీ మారుమోగేవని రాశాడు రామచంద్ర! అజ్ఞానమనే సముద్రాన్ని దాటితే తప్ప రామచంద్రునిలాంటి వాళ్ళని చేరుకోడం మనకు దుస్సాధ్యం! ఎందుకంటే, కాళిదాసు అన్నట్టు ప్రతివాడికీ తానూ పండితుడిని కావాలనో కవిగావాలనో ఆశ ఉంటుంది; కాని అందని పళ్లకోసం అర్రులు చాచే పొట్టివాడు నలుగురిలో నగుబాటు పాలవుతాడు. కాళిదాసులాంటివాడు వాల్మీకిని దృష్టిలో పెట్టుకుని తన్నుతాను తగ్గించుకున్నాడు. మనమూ అంతే! రామచంద్ర ప్రాపంచిక దృక్పథం మానవతావాదం; “ఈ విశ్వం వైవిధ్య విలసితం. ప్రతి వ్యక్తిలోనూ ఏదో మంచి ఏదో మించు (మెరుపు) కనిపిస్తుంది, సహృదయతతో చూస్తే. నేను పత్రికా రచయితగా ఈ మంచినీ, మించునూ చూడడం నేర్చుకున్నాను... నేను ఎవరి స్వేచ్ఛనూ అడ్డుకోదలచలేదు. నా లక్ష్యం మానవత్వం. అది చిరంజీవి, నేనూ చిరంజీవిని” అన్నాడు. అవును. అతని పేరు రామచంద్రుడు, చిరునామా తిరుమల! కనుకనే అతను చిరంజీవి, భాషాప్రియులకు బంధువు, అనురాగ సింధువు! “ఎవరు పెద్దమనిషి!” అని ఒకసారి ప్రశ్నించుకున్న రామచంద్ర ఆ ప్రశ్నకు సమాధానంగా పేర్కొన్న 13 లక్షణాలు ఉన్నవాడిని వెతికి పట్టుకురావాలంటే ఈ అవినీతి భారతంలో సాధ్యమా? ఆ లక్షణాలు ఏవి? ఉత్తమ వీరుడు, మనుష్యోచితమైన ప్రవర్తన, నెమ్మదితనం, మర్యాద తెలిసి ప్రవర్తించేవాడు. తనది మానవజన్మ అనే విషయాన్ని విస్మరించని వాడు, ధనాగారం కన్నా విశాలమైన హృదంతరాళం కలవాడు, పిల్లలను, వృద్ధులను మర్యాదచేసి దయగా చూపేవాడు, స్త్రీలను గౌరవించేవాడు, పేద సాదలను

సమాన దృష్టితో చూసేవాడు, తన లోపాలను గుర్తించి ఇతరులలో ఆ లోపాలు కన్పించినప్పుడు వాటిని బయటపెట్టనివాడు, ధర్మసంరక్షణలో ముందంజ, దాని లాభాలను పొందడంలో వెనుకంజ వేసేవాడు, ఉపకారం చేసి మరిచేవాడు, ఉ పకారం పొంది మరవనివాడు" - ఇవి ఉన్నవాడు పెద్దమనిషి రామచంద్ర దృష్టిలో! ఆ తరంవేరు; ఆ భావతరంగం వేరు, వారి అంతరంగం వేరు. ఇదే ఆదర్శవాదం అయితే ఈ రోజున మనం కోరుకునేదీ అదే కావాలి. ఆనాడు కావ్య కొమ్మనెక్కి "రామరామ" అని వాల్మీకి తీయని పలుకులు పలికాడు. నేడు తెలుగు నుడికారపు వంపుసొంపుల సాహితీ శాఖనెక్కి మనమూ 'రామ రామ రామచంద్రా' అని తిరుమలను తలచుకోలేకనూ ఉండలేము. ఆంధ్రసాహితీ లోకంలో ప్రాతఃస్మరణీయుల కోవకు చెందిన చిరంజీవి తిరుమల రామచంద్ర!

("వార్త" సోమవారం 13, అక్టోబరు 1997)

***

రామచంద్ర పాండిత్యం- సురవరం సహృదయం

నంగనాచి అంటే నంగా+నాచ్ = దిసమొలగా ఆడేది, సిగ్గుమాలినది అని సుప్రసిద్ధ పరిశోధకుడు, సంపాదకుడు సురవరం ప్రతాప రెడ్డి ఒక సారి వివేకవర్ధినీ పరిషత్తు సమావేశంలో చెప్పారు.

అది కాదని నెరజాణ అయి ఏమీ తెలియని చిన్నపిల్లగా ప్రవర్తించేదని నంగా నగ్నికా భవమని, నాచి-నాయకత్తి-నాత్తి అని వివరించడం కోసం ఆంధ్రసాహిత్యంలో స్త్రీ వాచక పదాలు అనే వ్యాసం రాసి పరిషత్తు మరు సమావేశంలో తిరుమల రామచంద్ర చదివారు. ఆ సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించిన సురవరం ప్రతాప రెడ్డి దానిని ఎంతో సహృదయంతో స్వీకరించారట.

In Retrospection

-Neelamraju Muralidhar

Telugu magazines in the early sixties were not vastly different from the contemporary ones. They also strove indefatigably to improve their circulation, unmindful of a climb down in standards. Some magazines even resorted to treating printing ink with perfume to seduce readers into purchasing their product.

Serious subjects were not given more than four or five pages in an issue consisting of, say, 60 pages. The first objective of the journal was to sell space to advertisers at maximum price.

In search of new clientele, the magazines started providing interesting fare to the bored groups of readers such as passengers in trains and buses, students and housewives.

In those years, Andhra Prabha Illustrated Weekly, published from Chittoor/Chennai, owed its popularity to a contributor called Malati Chendur, a housewife, who ran a question - answer column, supplemented by tips on embroidery, recipes, interior decoration and allied topics of interest to women. The daily chores of educated urban women having been lightened considerably by acquisition of gad- gets like pressure cookers, grinders, mixies and fridges, they had enough time to spend on magazines.

Soon arrived on the scene several women writers, particularly novelists, who churned out lengthy works that could be serialised in the weeklies. One or two novels could sustain the circulation of a journal for months together. All these factors resulted inAndhra Prabha Weekly being patronised mostly by women.

Around this time, the editing of the Andhra Prabha Weekly was entrusted to Buddhavarapu China Kamaraju who had earlier worked with Adivi Bapiraju in 'Meezan' Telugu daily published in the erstwhile Nizam State. Besides Journalism, Kamaraju possessed an uncanny taste for stories that clicked. He himself wrote under the pen - name "Toolika Bhushan". The AndhraPrabha Weekly scaled new heights under the leadership of Kamaraju, even as the Andhra Prabha Telugu daily. published from Vijayawada and Bangalore under the editorship of Neelamraju Venkata Seshaiah ruled the roost in the districts. (I am the second son of late Seshaiah).

***

It is necessary to explain here why Kamaraju chose me to do the photography for the "Marapurani Maneeshulu" feature.

Though an Andhra by birth, I was a Madrasi (Chennaite) for all practical purposes, having lived there until I was 25.

Political, literary and artistic diversions compelled me to bid farewell to college studies after Intermediate, when I joined an office of the Ministry of Agriculture as a Junior Clerk, to eke out a livelihood, if not assist my father, who as journalist was not very well off either. The government job was a mere bread earning activity while my soul and spirit was dedicated to poetry, literature, films, fine arts and photography. I grabbed every opportunity to escape into the exciting world of Art, though I was not properly trained, in any discipline. I took photographs with cameras that were borrowed, and yet was able to get them published in a few periodicals.

Through the good offices of the then General Manager of Indian Express, Mr.T.K.Tyagarajan. himself a lover of fine arts, I joined the newspaper as a Photographer - cum - Reporter and was posted to Vijayawada. My father had asked management to sanction a photographer but did not expect that I will fill the bill.

The newspaper job somewhat freed my long inhibited creative spirit. I looked around through the eyes of photographers like Cartier Bresson Eugene Smith, Margaret Bourke White and Sunil Janah, and thought with a mind influenced by in the works of Christopher Isherwood, Henry Miller., Andre Gide and their ilk.

I remember having made courtesy calls on Kamaraju and others at Madras when he was editing the A.P. Weekly. I suspect that Kamaraju was aware that the weekly was being talked about as a purely story magazine and that it was lacking patronage among the high-brow literary circles. This may have prompted him to introduce the feature "Marapurani Maneeshulu". Having seen my photographic work already (he had given me some assignments earlier) and aware of my predilection for literature., he chose me for the job of photo- graphing eminent Telugu personages. Kamaraju promised to depute Tirumala Ramachandra for the writing work. And that was how the feature was born.

I may have seen Tirumala Ramachandra in the early fifties when he was working as a sub editor in the Andhra Prabha daily at Madras because I was an infrequent visitor to the office. I skipped classes in Pachaiyappa's College but never ceased acquiring knowledge elsewhere. I was familiar with all the public libraries in Madras and it was at Connemara Library in Egmore that I saw Mr. Ramachandra taking notes without once lifting up his head to look around. (When I mentioned this to Ramachandra later, he replied that he was gathering material for "Mana Lipi - Puttu Purvottaralu" in those days.)

In mid - October 1962, Ramachandra arrived in Vijayawada and our collaborative effort started with interviewing the Colossus of Telugu literature, late Viswanatha Satyanarayana. A highly controversial figure. Viswanatha was respected and hated but never ignored. When Ramachandra and I met him at his Marutinagar residence. Viswanatha made no effort not recei ve us with warmth or courtesy. He lay supine

on the mat spread along- side a wall and it was only his faint smile that seemed to welcome us.

The great Jnanapeeth award winner, huge even by physical standards, was bare but for a dhoti rolled up to his knees. He was dictating something to a scribe but discontinued it to deal with Ramachandra. He was not at all self conscious when I set to work with my camera and soon the candour of his replies, witticisms and the 'Devil- may - Care' attitude endeared him to me most.

To one of the mundane questions posed by Ramachandra, Viswanatha replied that he was accustomed to cutting vegetables for the lunch or would just sit and contemplate his novel'. I took the liberty to ask him whether he would allow me to take a picture while he was slicing the vegetables. I was surprised when he readily agreed.

* * *

The next day, to be precise on October 17, 1962, we took on two great stage artists, Addanki Sreeramamurthy and Banda Kanakalingeswara Rao. And next day we journeyed to Guntur to interview Kasi Krishnacharya.

Needless to say, Ramachandra would be very much in his elements when it came to tackling Sanskritists and persons of erudition. Today, nearly forty years later, a feeling of remorse tugs at my heart for not paying attention to the dialogue that ensued between Ramachandra and Krishnacharya, much of which was in Sanskrit. I cannot claim knowledge of Sanskrit then or even now, but cursory reading of some epics and puranaas has enabled me to gain access to at least the fringes of the great language.

But then, I was as much engrossed in my photographic exercise as Ramachandra was in plumbing Krishnacharya's mind. Ramachandra and myself were no doubt equal partners in handling the assignment, but our functions differed from the moment the interview began.

The conversation between Ramachandra and Krishnacharya was reduced to a drone insofar as I was concerned. I considered my physical presence on such occasion itself to be an intrusion, but worse was the job of lugging around a bulky, gleaming camera with lenses, a tripod and other equipment which diverted the person being photographed.

The biggest obstacle I faced in photographing eminent persons was to make them shed the last vestige of self-consciousness before the camera. I would not be able to get authentic, true - to - life pictures otherwise. I adopted countless methods to put my subject at ease. Sometimes, they included a dry run clicking away without film in the camera, before really starting to take pictures. Sometimes I used to pray to my 'Ishta Devata' to bless me and my camera with "unobtrusiveness". Though photography revolved round light and shade, I sought "invisibility" during those few moments in the interest of getting good pictures.

After the conclusion of the interviews, Ramachandra and I would exchange notes on the results. He would relate excitedly about the nuggets he had picked up in his chat with the interviewee while I would respond with details of the photogaphs that promised to come out well.

Before undertaking another interview - I recall meeting poet Jashua after Kasi Krishnacharya in Guntur - Ramachandra and myself retired to the hotel to have lunch and rest for a while. His mind would be buzzing with words and thoughts while mine would be grappling with immages.

Ramachandra was loquacious to the point of denying me a well earned siesta. While I had to some degree mastered the art of switching on and off thoughts, Ramachandra would remain tense for long, which I am inclined to think, was necessary for him to ultimately produce a tight summary of the interview.

In those years, Ramachandra was postered by the ringworm infection. I sometimes used to wonder whether the infection could have psycho somatic origins in the sense that some inbuilt tension led to itching.

* * *

An obsession with Ramachandra which I was to discover soon was his perpetual search for a tasty and hot Andhra meal. Maybe because he was starved of hot chutneys and curries in Madras, he wanted to have a real go with Andhra food while in the state. He would not hesitate to walk up to the cashier who gave the meal ticket and remark; "Guntur is known for its hot chillies but the preparations in your hotel though tasty are not hot enough. I came all the way from Madras to taste hot curries and am disappointed".

Ramachandra was naive. He was pleased with himself for being outspoken whereas I would protest saying that he had been needlessly rude!

Photographing Jashua immediately after handling Kasi Krishnacharya turned out to be a study in contrasts for me. Krishnacharya was short, frail and fair complexioned. Jashua was tall, strong and dark. The former was orthodox, grew a snowy beard, and was soft and spiritual. The latter was aggressively humanistic, clean shaven, rajasic and enjoyed nothing better than puffing away at a self - rolled cheroot. Jashua was a poet of raw emotions, if perhaps always a little angry. But he had his heart in the right place and stirred the readers with his power - packed lines of poetry.

When ultimately the interviews of Krishnacharya and Jashua were published, I congratulated myself for bringing out their innate qualities to a fair extent in the photographs.

Leaving Guntur, we went to Tenali and near about towns meeting scholar Mudigonda Jwalapati Linga Sastry, actor Pulipati

Venkateswarlu, social reformer Kanaparti Varalakshmamma and" Abhinava Tikkanna", Tummala Seetaramamurty Chowdary. It appreared to me that they all provided Ramachandra with the normal journalistic fare.

We arrived at Ongole one night by train to interview Tallavajjhala Sivasankara Swami, a colourful poet not devoid of some eccentricities. The station was rather distant from the town proper and there was no alternative to hiring a cycle rickshaw.

Soon after we settled in the rickshaw, Ramachandra struck up a dialogue with the rickshaw puller about the hotels in the town.

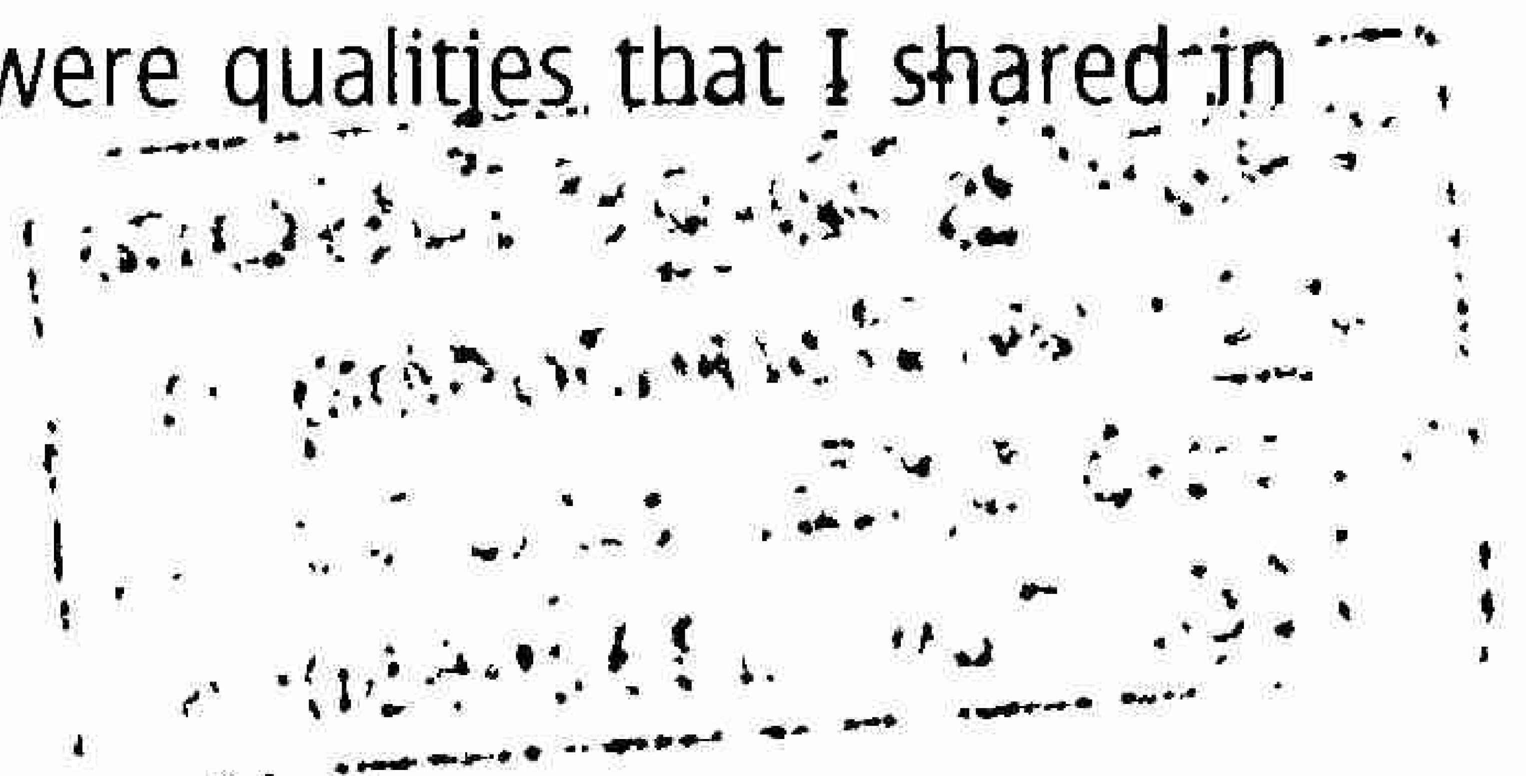
While I was trying to elicit information about lodging houses which were clean and neat, Ramachandra was back at his eternal search for the typical Andhra meal.

"Take I'" first to the hotel where meals are really hot. Ongole and Guntur are known for their 'goddukaram'. We have tasted food in Guntur but we are not happy. It is not hot enough. We are at last in Ongole. If we fail here too, we cannot imagine what misfortune awaits the state .... " continued Ramachandra. I can't remember where we stayed and what we ate that night but I recollect having lunched in Sivasankaraswamy's house next day. midway through the interview session. Luckily, Sivasankaraswamy was no less a gourmet that Ramachandra and both of them must have enjoyed the homemade meal.

Back in our hotel room, Ramachandra would relate to me several stories about scholars and poets, some quite smutty, but true.

* * *

Curiosity, an innate love for the spoken and written word, poetic sense, and a taste for good humor were qualities that I shared in

equal measure with Ramachandra, though I was no match to his learning or experience. Candour and integrity, which mark out journalism brought me and Ramachandra close. The mutual trust between us bridged the disparity in our ages.

We next proceeded to Nellore to encounter two eminent scholars of the vanishing generation, Gannavarapu Subbaramaiah and Deepala Pitchayya Sastry. Our next destination was Tirupati where the reception was mixed.

We first fixed up and appointment with the renowned musicologist, researcher and literary luminary, Rallapalli Anantakrishna Sarma. He was living in a street that led to the main entrance of a temple in the town.

When we arrived at his sparsely furnished residence, Sarma was seated on a mat patiently trying to produce music from a violin that he held dearly to himself. I was shocked. It was impossible to imagine that a reputed scholar and critic in the field of music, literature, aesthetics, and mysticism, would begin learning the rudiments of playing a violin! Mentally, I could not help prostrating before his extraordinary humility and total lack of pretension. Rarely did I ever come across persons capable of such transparency in life.

Anantakrishna Sarma asked us to stay over for lunch. His wife served food on dried leaves in the kitchen - cum - pooja room, responding to our requests for a second helping of a chutney or curry but never uttering a word.

After lunch and just before taking leave, it struck me that it would make a nice picture of the classicist with the imposing temple gopuram as a backdrop. I suggested the same to Sarma through Ramachandra. but the former's reply was a definite 'no'. I was perplexed to say the least.

Sarma had not objectd to any of the numerous other pictures I had taken earlier. He did not even mind getting photographed at lunch. Why should he turndown my request? I dared not ask him, anyhow.

I later pressed Ramachandra to tell me what possibly prompted Sarma to virtually 'disown' the temple which was hardly a few yards away from his residence.

Ramachandra guessed that being tradition minded Rallapalli could not perhaps reconcile himself to reforms sweeping the Country, particularly on the administration of temples. I let it go at that.

* * *

We called on Pingali Lakshmikantam next day. Ramachandra explained the purpose of our visit and waited for his response. After a short pause, Pingali replied in measured words that he "did not, repeat not" wish to be one of the exhibits in the "Marapurani Maneeshulu" gallery suggesting very plainly that we better for- get our mission and pack off.

Ramachandra, with the meek support I lent, tried to persuade Lakshmikantam to relent. But it was futile. To mollify our feelings. Lakshmikantam however said that we were welcome to spend some time with him and even be his guests for lunch, on the condition that nothing is published in the feature. Having exhausted all out entreaties, we returned disappointed. Ramachandra was unable to fathom the reasons for Pingali's taciturn behaviour. Pingali was not only a reticent person, but adamant after taking a decision.

* * *

After a break of a few weeks, we launched our operations in the State capital of Andhra Pradesh, Hyderabad. Educationist Prof. Mamidipudi Venkatarangayya, scholar Khandavalli Lakshmiranjanam, historian Aadiraju Veerabhadra Rao, venerable leader of Telangana,

Madapati Hanumantha Rao, grammarian Gunderao Harkare, writer Illindala Saraswati Devi and the doyen among stage artists' Sthanam N arasimha Rao, were among our list.

Our interviews as well as the picture taking sessions with many of the personalities concluded in matter of a few hours. But Devulapalli Krishna Sastry was an exception. It began with a lengthy telephonic conversation. Then a meeting at his residence where time was spent in a pleasant chat without coming anywhere near the business on hand. We fixed up another appointment next day and waited for Krishna Sastry to return from the AIR station. His wife treated us to a hot cup of coffee, followed by pan. And yet, Krishna Sastry, who had mean- while arrived, was. not in the right mood to talk.

"It is rather stifling here. Why not we take a drive and get some fresh breeze?" - Krishna Sastry remarked summoning the driver to keep the car ready.

We dutifully accompanied him to Gymkhana grounds, where, at last, the interview actually commenced. As the evening turned into dusk, I noted that it was no longer a question answer session with Ramachandra but rather a reverie into which the eminent poet had drifted, an infectious monologue with words coming out from his heart rather his head?

* * *

After I had completed writing the foregoing I woke - up one night in my dream land to the sound of a knock on my door. When I opened it, there he was - a smiling, restless and fidgety, Ramachandra dressed in kurta, waist - coat and dhoti. I was glad he came when I wished to meet him most. I invited him inside, and after settling down, reminded him about his desire ~ to bring out the "Marapurani Maneeshulu" in a book form and his frequent enquiries whether I was keeping all the pictures and negatives safe.

I told him that Appajosyula Satyanarayana, an ardent lover of arts and literature from the United States, was interested in printing the book and that I had offered to provide what- ever pictorial material I had in my possession. I also told Ramachandra that I had been compelled to write a foreword to the book, a task to which I can never measure up to, considering the content of the book. And then I handed this manuscript to him for his perusal.

I watched him keenly which he flicked each page and noticed and how he smiled to him- self, sniggered, or exclaimed "bhesh" and looked into my eyes with love and affection. He patted me on my shoulder as if to reassure me and then faded away. His wish had come true.

* * *

I like to think of Marapurani Maneeshulu as a large pond, over-grown with lotuses personifying eminent artists, poets, scholars, musicians, grammarians, the creamy layer of the hygiene culture in the 20th century.

I like to think that Ramachandra and myself had been entrusted with the job of collecting a few of the lotuses for enlivening the minds of readers of a popular weekly.

I like to think in doing so, we both had succeeded in offering what best we could to the Goddess of learning, Saraswati.

* * *

తిరుమల రామచంద్ర జీవిత సాహిత్య విశేషాలు

నంతపురం జిల్లా ధర్మవరం తాలూకా రాఘవం పల్లెలో 17 జూన్, 1913 (ప్రమాది జ్యేష్ఠ శుద్ధ చతుర్దశి జ్యేష్ఠ నక్షత్రం) న తిరుమల శేషాచార్యులు, శ్రీమతి జానకమ్మలకు తిరుమల రామచంద్ర జన్మించారు.

విద్యార్హతలు

ఆలిగఢ్ ఆయుర్వేద విద్యాపీఠం నుండి ఆయుర్వేదభూషణ (1933), మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం నుండి తెలుగు - సంస్కృతంలలో విద్వాన్ (1936), పంజాబ్ విశ్వవిద్యాలయం నుండి హిందీ ప్రభాకర (1941) పూర్తి చేసిన వీరు లాహోర్‌లో బి.ఏ., చదువుకు వెళ్లారు కాని పూర్తి చేయలేకపోయారు. సంస్కృత, ప్రాకృత, తెలుగు, కన్నడ, హిందీ, తమిళ, ఆంగ్లభాషల్లో గాఢమైన ప్రవేశం ఉంది.

స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు

ఉప్పు సత్యాగ్రహంలోను, వైయక్తిక సత్యాగ్రహంలోను పాల్గొని 12 నెలల కఠిన కారాగారశిక్షణు అనుభవించారు (1930-32). స్వాతంత్ర్య సేనానిగా సమ్మానం అందుకున్నారు.

ఉద్యోగాలు

డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్, కాన్పూరు. తెలంగాణపత్రిక, హైదరాబాద్. మీజాన్ దినపత్రిక, హైదరాబాద్. ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రపత్రిక, భారతి, పరిశోధన, ఆంధ్రభూమి, హిందూస్థాన్ సమాచార్ మొ॥ పత్రికల్లో వివిధ హోదాలలో పనిచేశారు.

నిర్వహించిన శీర్షికలు

ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికలో నుడి-నానుడి, తెలుగుతల్లి, మరపురాని మనీషి, పదసంపద, మాటలకథ, ధర్మపీఠమ్, సంస్కృతి - సంప్రదాయం, హైదరాబాద్ లేఖ శీర్షికలను, ఆంధ్రసచిత్ర వారపత్రికలో హైదరాబాద్ నోట్‌బుక్, తెలుగు వెలుగులు శీర్షికలను, భారతిలో సాహితీ సుగతుని స్వగతం, మనవిమాటలు; ప్రజాతంత్రలో ఇదీ మన హైదరాబాద్, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో రాజధాని విశేషాలు; పల్లకిలో ప్రాచీనాంధ్ర గాథలు; పరిశోధనలో చరిత్రకెక్కని చరితార్థులు, తెలుగు తోబుట్టువులు; ఉదయం దినపత్రికలో మరో ప్రపంచం; ఆంధ్రప్రభ దినపత్రికలో మాండలికాలు, పలుకుబడి అన్న శీర్షికలను నిర్వహించారు.

ప్రచురణలు

సంస్కృతంలో సత్యాగ్రహ విజయః, నాటకం (1930), సుమతిశతకమ్ (1932), హిందీలో ఆంధ్ర కే కుఛ్ త్యోహార్ రచనల చేశారు. తెలుగులో: రూట్ మార్చ్ (సైన్యం కథలు) (1945), వీరగాథలు (1952), దక్షిణాంధ్రవీరులు (1953), లాల్‌బహదూర్‌శాస్త్రి (1953), కాటమరాజు (1955), హిందువుల పండుగలు - పర్వాలు (1957), మన లిపి - పుట్టుపూర్వోత్తరాలు (1957), ధర్మదీక్ష (1958), శశాంకవతి (బృహత్కథ ఆధారంగా నవల) (1960), తెలుగు వెలుగులు (1962), నుడి నానుడి (1963), సాహితీ సుగతుని స్వగతం (1970), నూరేళ్ళ తెలుగు వ్యాసం (1975), మరపురాని మనీషి (లేఖినీ చిత్రాలు) (1975), నాగలాపురం - దాని పరిసరాలు (చరిత్ర పరిశోధనం) (1975), గాథాసప్తశతిలో తెలుగు పదాలు (1980), మూడు వాఙ్మయ శిఖరాలు (1988), తెలుగు పత్రికల సాహిత్యసే (1989), ప్రాకృత వాఙ్మయంలో రామకథ (1992), మనవి మాటలు (1992), బుద్ధుణ్ణి బళ్లో వేసిన కథ (1993), బృహదారణ్యకం (1993), అహం భో అభివాదయే (లేఖినీ చిత్రాలు) (1995), హాలుని గాథలు - తెలుగు కథలు, నాలుగు చరిత్ర స్తంభాలు, హంపీ నుంచి హరప్పాదాక.

మనోరమా వాచకాలు, వివేకానంద వాచకాలు, ఆనంద వాచకాలు

(1954-1956), వేయికి పైగా వ్యాసాలు, వందలలో పుస్తక సమీక్షలు చేశారు.

దాదాపు 17 కలం పేర్లతో పత్రికలలో రచనలు చేశారు.

అనువాదాలు : అవధాన కల్పలత (1960), బృహత్కథామంజరి (1964), లలిత విస్తర మహాపురాణం (సం-ప్రా) (1969), హరమేఖల (ప్రా) (1989), లీలావయీ కహా (ప్రా) (1994-1995), శాంతల నవల (కె.వి.అయ్యర్ (సా.అ.ఢిల్లీ) (1960), మరల సేద్యానికి (నవల) - శివరామకారంత్ - (సా.అ.ఢిల్లీ), మరణానంతరం (నవల) శివరామకారంత్ (సా.అ.ఢిల్లీ), గ్రామాయణం (నవల) రావ్ బహాదుర్ - (నేషనల్ బుక్ ట్రస్ట్, ఢిల్లీ), కన్నడ వ్యాస సంకలనం (సా.అ.ఢిల్లీ), కొన్ని కన్నడ నాటికలు (సౌతిండియన్ బుక్ ట్రస్ట్, మద్రాసు), చిరస్మరణ (నవల) (విశాలాంధ్ర, హైదరాబాద్), కామరాజనాడార్ రష్యా పర్యటన-ఆంధ్రపత్రిక (1970), రాజాజీ కథలు (1970), గాంధీజీ కారావాస కథ - సుశీల నయ్యర్ - ఆంధ్రప్రభ (1905). కేవలం ఆంగ్లం నుంచి 30 గ్రంథాలు తెనిగించారు.

కొన్ని బిరుదులు, సన్మానాలు :

సాహితీసుగతుని స్వగతానికి రాష్ట్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు, హైదరాబాద్ (1970), పత్రకార్ శిరోమణి, కలకత్తా సర్వభాష పత్రకార్ సమ్మేళన్ (1976), "మహామహోపాధ్యాయ" బిరుదం, అఖిలభారత విద్వత్పరిషత్తు, వారాణాసి (1978), 'గాథాసప్తశతిలో తెలుగు పదాలు'కు రాష్ట్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు, హైదరాబాద్. (1980), గౌరవ డాక్టరేట్ బిరుదు, సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం, హైదరాబాద్ (1988), రాజా లక్ష్మి అవార్డు, మద్రాసు (1989), పొట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం విశిష్ట పురస్కారం (1993), "హంపీ నుంచి హరప్పా"దాకా పొట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం అవార్డు (1999), హంపీ నుంచి హరప్పాదాకా "కేంద్ర సాహిత్యా అకాడమీ" అవార్డు (2001), తన జీవితాన్ని సాహిత్య సృజనకే అంకితం చేసిన తిరుమల రామచంద్ర 12, అక్టోబరు 1997న హైదరాబాదులో పరమపదించారు.

* * *

అఖండ పండితుడు రామచంద్ర

-మద్దాలి సత్యనారాయణ శర్మ

తిరుమల రామచంద్రను గురించి ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే అఖండ పండితుడు. విజ్ఞాన సంబంధ వివిధ విషయాలలో తిరుగులేని పాండిత్యం ఆయనది. అయితే ఆయన కృషి ఫలితం - రచనలు - సామాన్యులు అందుకోలేనివిగా ఉండడం వల్ల విజ్ఞులు, విద్వాంసులే ఆయన ఘనతను ఎక్కువగా గుర్తించగలిగారు.

రామచంద్ర "పేరు పోకడ" ఆయన ప్రయాగ కోదండ రామశర్మతో కలసి ప్రచురించిన " పరిశోధన" ద్వారానే తొలుత తెలియ వచ్చింది. డెబ్బయి ఎండ్లనాటి ఆ పత్రిక ప్రచురించిన రచనలు నేటికీ ప్రామాణ్యాలే అనటం అతిశయోక్తి కాదు. అయితే "లిపి-పుట్టు పూర్వోత్తరాలు", "నుడి-నా నుడి", "హంపి నుంచి హరప్పా దాకా" మాత్రమే పది మంది దృష్టినాకర్షించాయి.

రామచంద్రతో ముఖ పరిచయం 1944లో హైదరాబాద్ నాంపల్లిలో కురుగంటి సీతారామయ్య గారింట జరిగింది. ఆ ఇల్లు అతిథి అభ్యాగతులకు ఆశ్రమంగా, ఆశ్రయంగా ఉండేది.

ఆతర్వాత 1945లో ఒకరోజున తూలికా భూషణ్ (బుద్ధవరపు చిన కామరాజు), రామచంద్ర చెన్నపట్నంలో మా ఇంటి ముందు ప్రత్యక్షమైనారు. ఉద్యోగార్థులం, ఆసరా కావాలన్నారు. వారి ఆ చొరవ క్రమంగా మైత్రీ భావంతో మెలగటానికి దారితీసింది.

రామచంద్ర ఆంధ్రప్రభలో, చిన కామరాజు ఆంధ్రపత్రికలో చేరగలిగారు. ఆంధ్రపత్రికకు శంభుప్రసాద్ సంపాదకులు. రామచంద్రకి ఉపసంపాదక పదవి కాక ఆయన యోగ్యతకు తగిన "భారతి" మాసపత్రిక సహాయ సంపాదక పదవి ఇచ్చారు. ఆయన తన ప్రజ్ఞాప్రాభవాలు ప్రదర్శించుకునే సావకాశం లభించింది.

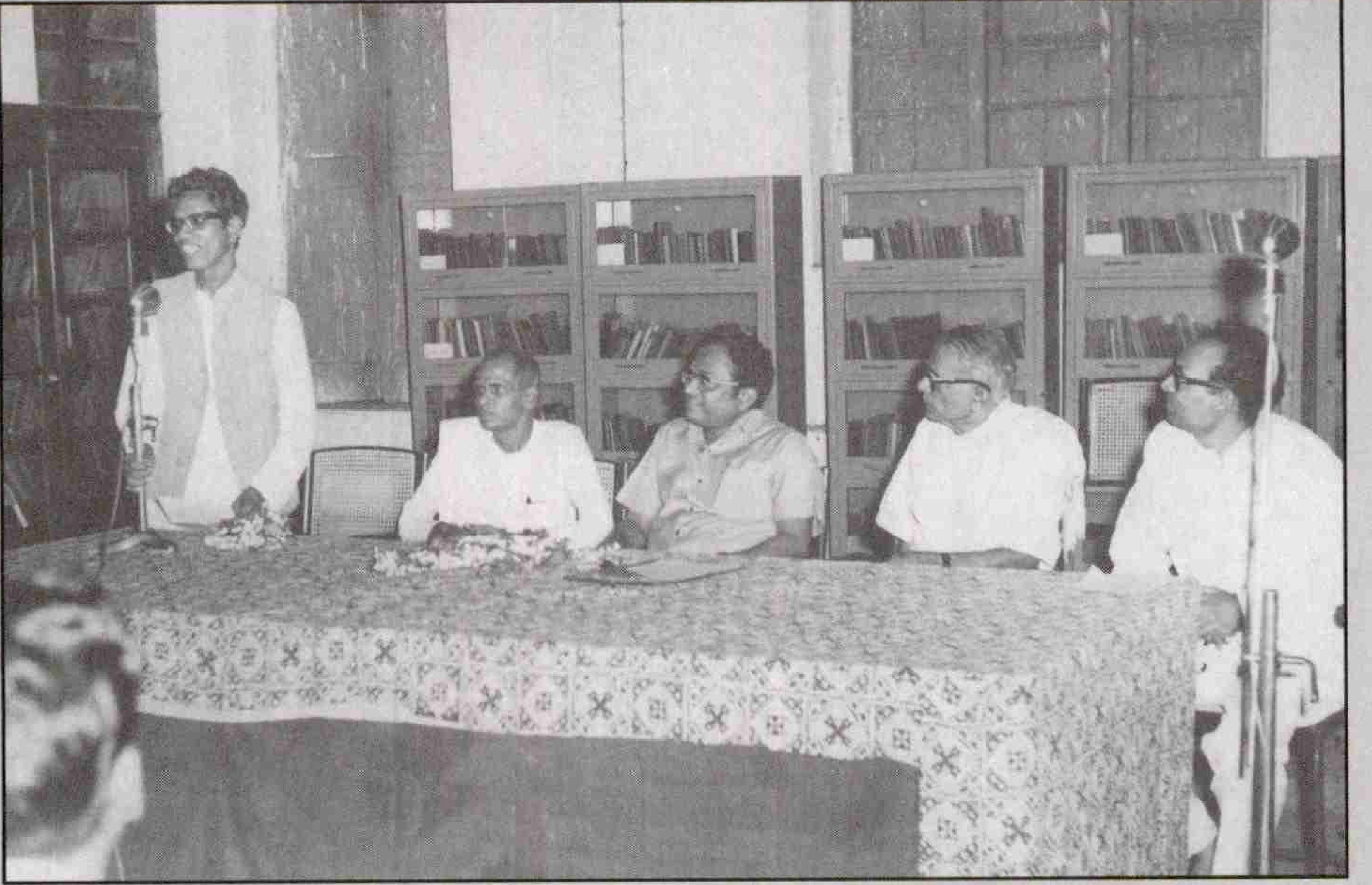
ఆ విధంగా ఈ రచయితకు ఆంధ్రపత్రికలో రామచంద్రతో సహోద్యోగి యోగం ప్రాప్తించింది. సన్నిహితంగా అర్థంచేసుకొనే అవకాశం లభించింది. రామచంద్ర సముత్సాహంతో "భారతి" నిర్వహణలో పాల్గొని సాహితీపరుల సంకీర్తనలు సమృద్ధిగా సంపాదించుకోగలిగారు. ఆయన నిర్మొహమాట వైఖరి కొందరు సాహితీ పరులును నొప్పించి ఉండవచ్చు. శంభుప్రసాద్ గారికి రామచంద్ర ధోరణి బాగా నచ్చింది కూడాను. ఎవరు ఏ ఫిర్యాదుచేసినా ఖాతరు చేసే రకం కాదు ఆయన.

ఆయినా ఒకరోజు ఉన్నట్టుండి రామచంద్ర "భారతి" నుంచి మాయమైనారు. సామాన్యంగా, సజావుగా సాగేదైతే అది రామచంద్ర జీవిత సరళి ఎట్లా అవుతుంది. "హంపి నుంచి హరప్పా దాకా" అని రామచంద్ర రాసిన అద్భుత ఆత్మకథే అందుకు నిదర్శనం.

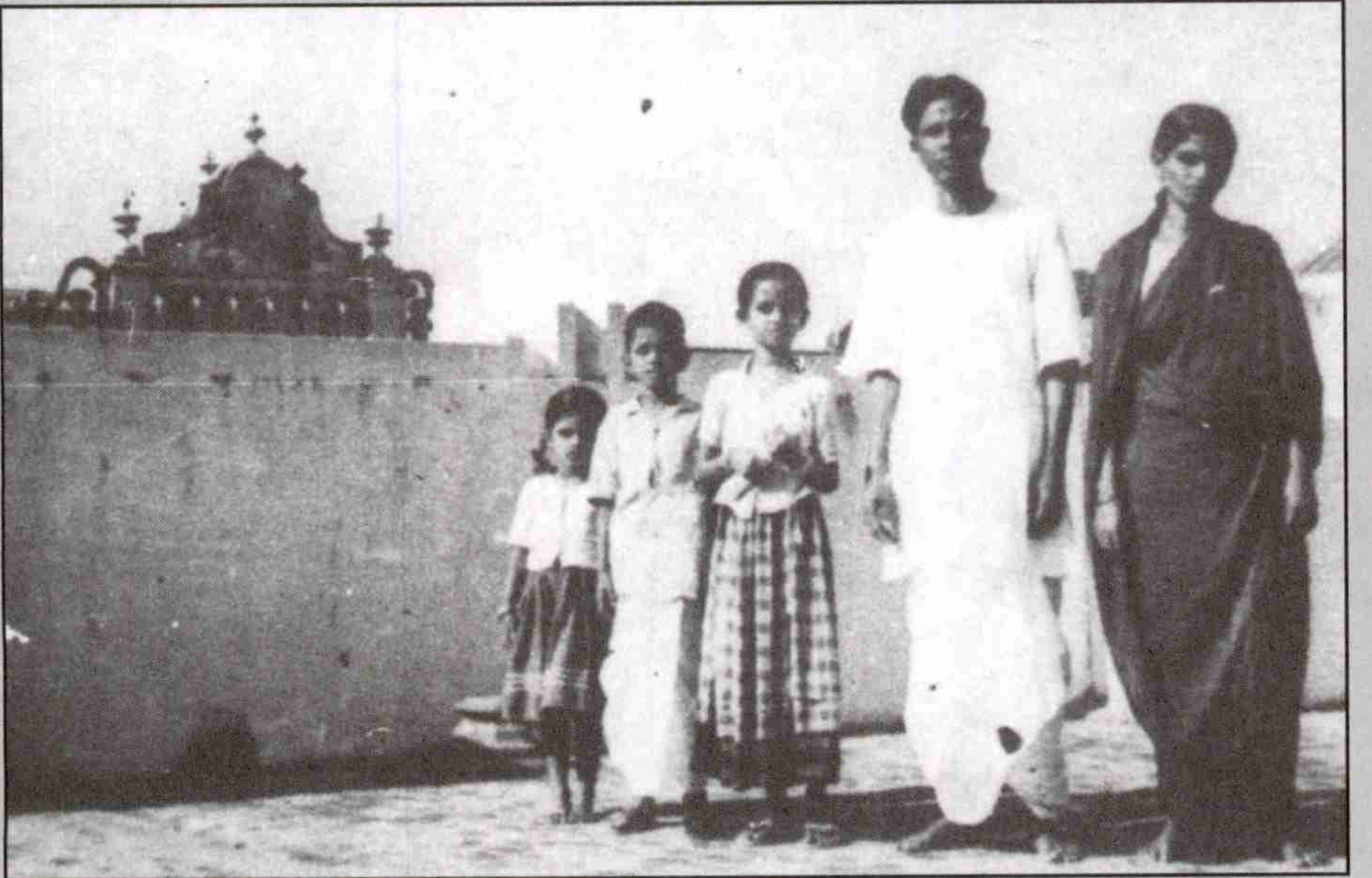
అంతటి అఖండ పండితుడు, గొప్పరచయిత అయిన రామచంద్ర శతజయంతి నిర్వహణకు విజ్ఞులు పూనుకొనడం వినుతించ దగ్గది. ఆయన కృతులు గ్రంథాలయాలలోనైనా లభించేటట్లు చేయటానికి పెద్దలు పూనుకోవడం అవసరం.

* * *

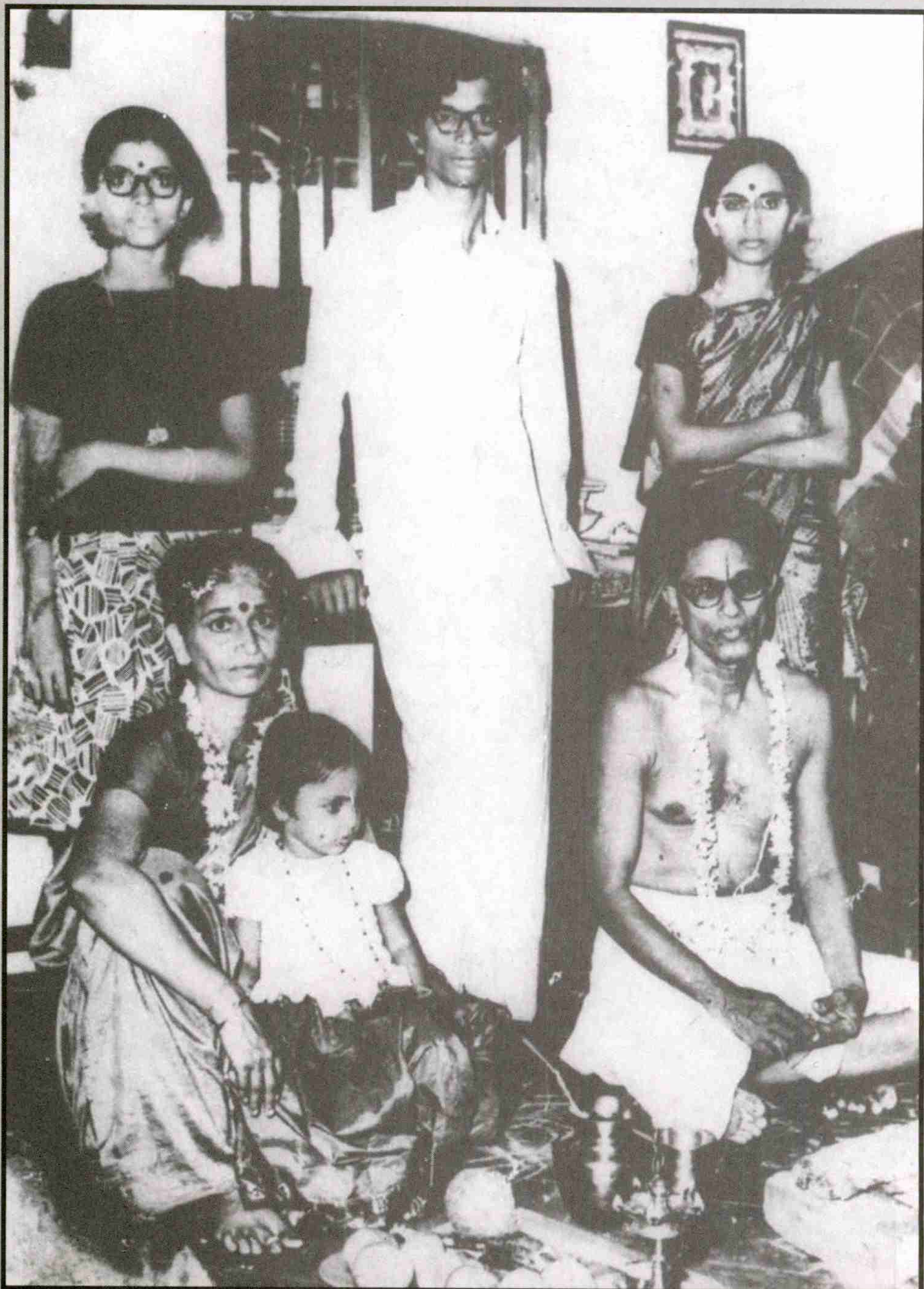
రామచంద్ర ఛాయా చిత్రాలు

శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్రభాషా నిలయంలో సాహిత్య సభ

కుటుంబ విహార యాత్ర

షష్టి పూర్తి

ప్రభుత్వ సత్కారాలు

Check List

Book Number	SSR01A160	Date	15-5-21
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	NO		
Missing Pages	NO		
Prepared	Mounika	Scanned	Swathi
BOOK SIZE	H 8.4 W 5.4	Pages	53